

Opinnäytetyö (AMK)

Sosiaalialan koulutusohjelma

2022

Mariam Jäntti

”Jos tää ois se vika reissu”

– Aikuissosiaalityölle kohdistetut toiveet
desistanssin tukijana

Opinnäytetyö (AMK) | tiivistelmä

Turun ammattikorkeakoulu

Sosiaalialan koulutusohjelma | Sosionomi

2022 | 51 sivua | 8 liitesivua

Mariam Jäntti

”JOS TÄÄ OIS SE VIKA REISSU”

- Aikuissosiaalityölle kohdistetut toiveet desistanssin tukijana

Tässä opinnäytetyössä tarkastellaan entisten vankien näkemyksiä desistanssiin tarvitusta tuesta alkuvapauden aikana. Painopiste on aikuissosiaalityöltä toivotuissa palveluissa. Tutkielmassani pohdin aikuissosiaalityölle määritellyjä tehtäviä suhteessa desistanssin teoreettiseen viitekehykseen. Tarkastelen rikollisesta elämäntavasta irrottautuvan sosiaalipsykologista kontekstia muun muassa identiteetin-, motivaation- sekä minäpystyvyyden käsitteiden kautta. Tutkimukseen osallistuivat viisi entistä vankia, joita jokaista yhdistivät pitkät tuomiot ja/tai vuosia kestänyt uusintarikollisuuden kierre. Jokainen haastatelluista oli haastattelun ajankohtana elänyt rikoksetonta elämää jo vuosia eikä kukaan haastateltavista omannut ajankohtaista aikuissosiaalityön asiakkuutta. Aineiston keruumenetelmänä käytettiin puoliavointa teemahaastattelua ja aineiston analyysimenetelmänä sisällönanalyysiä. Tutkimuksen keskeiset tulokset osoittavat, että vankilasta vapautumisen hetkelle tärkeimmäksi tueksi koettiin oma sosiaalityöntekijä. Omatyöntekijää kaivattiin sekä keskustelutueksi että palvelujärjestelmässä navigoimiseen. Vaikeuksia koettiin palvelujärjestelmän kasvottomuudessa ja sen sirpaleisuudessa. Sosiaalitoimen kanssa asiointi koettiin hankalaksi Kelan kanssa limittyneiden palveluiden johdosta. Avun hankkimisen ”oman vastuun osuus” koettiin ylimitoitetuksi suhteessa vapautuvan vangin yleiseen toimintakykyyn. Identiteettikysymykset nousivat keskeisiksi. Rikollisuudesta irrottautuneen identiteetin tunnistaminen koettiin tärkeäksi viranomaiskohtaamisissa. Desistanssin päävastuu ymmärrettiin omaksi, mutta yhteiskunnan apua peräänkuulutettiin. Yhteiskuntaan sopeutumisen prosessissa sosiaalityölle luotiin kumppanin ja rinnalla kulkijan merkityksiä.

Asiasanat:

Desistanssi, aikuissosiaalityö, uusintarikollisuus, identiteetti, motivaatio

Bachelor's Thesis | Abstract

Turku University of Applied Sciences

Degree programme in Social Services | Bachelor of Social Services

2022| 51 pages| 8 pages in appendices

Mariam Jäntti

“THIS COULD BE MY LAST RUN”

- Ex-convicts' expectations for the help provided by the social services during the process of desistance

This thesis examines the views of ex-convicts regarding the support needed during the desistance process. The focus of the thesis is on the contribution wished from the social services at the time of prison release. In this research, I consider the tasks defined for adult social work in relation to the theoretical framework of the desistance process. I look at the social-psychological context of breaking away from the criminal lifestyle through the concepts of identity, motivation and self-efficacy. Five former prisoners participated in the study. Each interviewee had experienced long sentences and/or a cycle of recidivism. A semi-open thematic interview was used as the data collection method and content analysis as the analysis method. The main results indicate that the most important support at the time of release was perceived to be one's own social worker. A personal social worker was desired for both - conversational support, and for navigating the benefit system. Difficulties were experienced in the facelessness and fragmentation of the general social service system. Reaching social workers was perceived as difficult due to the overlapping service system with The Social Insurance Institution (Kela). All the interviewed considered the "share of own responsibility" when procuring services exaggerated in relation to the general functioning capacity of a newly released prisoner. Identity issues and the need of being accepted as a law-abiding citizen, after having served one's prison sentence, became central. The main responsibility for desistance was recognized as one's own but the role of social services in supporting the process was portrayed as crucial. Social work took on meanings of partnership and advocacy during the personal process of desistance.

Keywords:

Desistance, adult social work, recidivism, identity, motivation

Sisältö

1 Johdanto	5
2 Opinnäytetyön toimeksiantaja ja tutkimustehtävä	8
3 Tutkimuksen konteksti ja teoreettinen viitekehys	10
3.1 Käsitteet	10
3.2 Sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä – aikuissosiaalityö	11
3.3 Desistanssi ja uusintarikollisuus	16
3.4 Sosiaalinen leimautuminen	19
3.5 Rikollisen identiteetistä irrottautuminen, motivaatio ja minäpystyvyys	21
4 Tutkimuksen toteutus	25
4.1 Opinnäytteen tutkimusmenetelmä (teemahaastattelut)	25
4.2 Haastatteluaineiston analyysi	26
5 Tutkimustulokset	27
5.1 Aikuissosiaalityön rooli ja omatyöntekijän tarve	27
5.2 Palveluiden pirstaleisuus, limittyneisyys ja vaikeasti hahmotettavuus	29
5.3 Identiteettikysymys vapaudenajan asiointissa	33
6 Tutkimuksen arviointia	35
6.1 Eettisyys ja luotettavuus	35
6.2 Oma ammatillinen kasvu	36
7 Johtopäätökset ja pohdinta	39
Lähteet	46

Liitteet

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Liite 2. Luokittelun eteneminen

1 Johdanto

Opinnäytetyöni aihe muotoutui kiinnostuksesta rikollisen elämäntavan jättäneiden näkemyksistä desistanssiin tarvitusta tuesta. Työskentelen Helsingin kaupungin aikuissosiaalityössä, jonka sisäisissä diskursseissa on säännöllisesti noussut sosiaalityöntekijöiden ja sosiaaliohjaajien kiinnostus kehittää vankitaustaisten asiakkaiden kohtaamisen tapoja. Tarkoituksena oli selvittää, minkälaista tukea sosiaalitoimelta toivottiin vankilasta vapautumisen ajankohtaan. Tuen toiveita hahmotettiin etenkin alkuvapauden vaiheeseen, jossa henkilökohtainen desistanssiproessi oli jo käynnistynyt ja rikollisuudesta oli irrottauduttu henkisesti ja fyysisesti.

Vankien psykososiaalista taustaa on Suomessa tutkittu 1970-luvulta lähtien. Turun Vankilatutkimusprojektissa (Jäppinen ym. 1978; Mattila ym. 1978; Salokangas ym. 1978; Joukamaa 1979 & 1980) jo osoitettiin vankipopulaation lapsuudenkotien korostunut rikkonaisuus, matala koulutustausta sekä matala sosioekonominen asema. Lisäksi nostettiin vankien mielenterveyden häiriöiden korostunut esiintyvyys muuhun väestöön verrattuna (Saari & Niemelä 2013, 62 - 63).

Uudemmat tutkimustulokset tukevat aikaisempia näyttöjä vankipopulaation korostuneista sosiaalisista ongelmista, jotka tutkitusti altistavat vapautuvia vankeja uusintarikollisuudelle (Krits 2019). Vankilasta vapautuva, rikollisuudesta irrottautunut yksilö on tuen kannalta erityisen tarvitsevassa asemassa aloittaessaan arkea ensimmäistä kertaa vuosiin vankilan ulkopuolella. Riippuen vankilassa tehdyn rangaistusajan ja vapaudenajan suunnitelmien laadusta, vankilasta vapautuvien valmiudet siviilielämään vaihtelevat suuresti. Osa vangeista ei ole kiinnittynyt vapaudenajan palveluihin vankeusaikana, jolloin vapautumisen jälkeinen psykososiaalisten palveluiden ja etuuksien hakeminen vaatii vapautuvalta korostunutta aktiivisuutta, toimintakykyä sekä oma-aloitteisuutta palvelujärjestelmän äärellä.

Opinnäyte pyrkii hyödyntämään vankitaustaisten kokemusperäisiä näkemyksiä siitä miten rikoksettomaan elämään pyrkivää asiakasta tulisi tukea desistanssin

prosessissa. Tutkielma pyrki myös keräämään kokemuksia tilanteesta, jossa vankilasta vapautuessa on hakeuduttu sosiaalitoimen tuen piiriin.

Opinnäytetyöni tarkoituksena oli hahmottaa niitä odotuksia ja merkityksiä, joita sosiaalitoimelle on vankilasta vapautuessa asetettu sekä edellisten odotusten toteutumisen astetta.

Tämä tutkielma on tehty Helsingin kaupungin toimeksiannosta ja aineistoa on kerätty puolistrukturoitujen teemahaastatteluiden muodossa kesällä 2022.

Teemahaastatteluissa edetään valittujen teemojen mukaisesti sekä hyödynnetään tarkentavia kysymyksiä (Tuomi & Sarajärvi 2002, 87).

Opinnäytetyön haastattelut toteutettiin yksilöhaastatteluina. Kokemuksiin, tulkintoihin sekä merkityksenantoihin perustuvaa laadullista tutkimusta tehtäessä, teemahaastattelu valikoitui parhaiten tutkimuskysymyksiä palvelevaksi aineiston keruun tavaksi. Puolistrukturoitu muoto mahdollisti haastateltavan vapaata reflektiota, joka syvensi vastauksia tutkimuskysymykselle relevanttia tietoa tuottavalla tavalla.

Keskityn tutkielmassani välittömään vankilasta vapautumisen ajankohtaan ja rikoksettoman elämän alkuaskeliin vankilan ulkopuolella. Desistanssin ollessa tulkittavissa prosessina, jossa kohtaavat niin yksilön oma päätös irrottautua rikollisuudesta, kuin irrottautumista tukevat ja hidastavat ulkoiset sekä sisäiset tekijät, olennaiseksi muodostuu osatekijöiden onnistunut kohtaaminen sekä niiden ajallinen synkronisoituminen.

Vankilasta vapautuessa Kela ja sosiaalitoimi toimivat ensisijaisina tahoina aineellisia etuuksia hakiessa ja toimeentulotuen muodot ovat toisiinsa systemisesti liitännäisiä. Hakeakseen kunnan täydentävää tai ehkäisevää toimeentulotukea, tulee Kelan perustoimeentulotuki olla ensin haettuna. Viranomaisasiointi käynnistyy pääasiallisesti Kelan kautta, joka tarvittaessa linkittää asiakkaan kunnan tarjoamiin sosiaalipalveluihin mm. hakemuksien tai yhteydenottopyyntöjen kautta.

Esihaastattelu tutkimuskysymyksen hahmottumiseksi tehtiin keväällä 2022 Helsingin kaupungin kokemusasiantuntija Veli-Matti Lehikoisen kanssa Helsingin Etelän aikuissosiaalityön toimitiloissa. Haastattelu vahvisti käsitystä

vankipopulaation vaihtelevista kyvyistä navigoida palvelujärjestelmässä ja tarkensi tutkimuskysymystä käsittelemään nimenomaan sosiaalitoimelta toivottuja ja odotettuja palveluita.

Opinnäytetyötä varten haastattelin viittä vankilatuomion suorittanutta entistä rikollista. Jokainen haastateltavista oli haastattelun aikaan elänyt rikoksetonta elämää vähintään kuusi vuotta ja omasi yhtä haastateltavaa lukuun ottamatta monivuotisen rikos - sekä vankilakierteen. Yksittäisen haastateltavan yksittäinen tuomio oli kuitenkin rikosseuraamus taposta, jolloin vapauden rajoittamisen pituus sekä rikosta edeltäneiden sosiaalisten ongelmien taso näyttäytyivät relevantteina arvioimaan yhteiskuntaan integroitumisen haasteita yhteiskunnasta syrjäytyneen kannalta. Haastateltavat löytyivät pääasiallisesti kolmannen sektorin rikostaustaisille tarjoaman vertaistuen piiristä sekä 1. haastateltavan snowball-ketjutuksesta, jossa ensimmäisenä haastateltu auttoi seuraavan haastateltavan löytämisessä.

Erityisiksi tutkimuskysymyksiksi valikoituivat näkemykset sosiaalitoimelta toivotusta tuesta desistanssin alkuvaiheessa, kokemukset palveluprosessista sekä identiteettikysymykset palvelujärjestelmässä asioidessa rikollisuudesta irrottautumisen jälkeen.

2 Opinnäytetyön toimeksiantaja ja tutkimustehtävä

Opinnäytetyöni toimeksiantaja on Helsingin kaupungin Sosiaali- ja terveystoimialan Perhe- ja sosiaalipalvelut. Toimeksianto syntyi Helsingin kaupungin Etelän aikuissosiaalityön tarpeesta hahmottaa vankitaustaisten toiveita parhaimmasta sosiaalitoimen tukimuodosta rikollisuudesta irrottautuessa. Lisäksi koettiin arvokkaaksi selvittää vankitaustaisten kokemuksia aiemman vapautumisen yhteydessä vastaanotetusta sosiaalitoimen tuesta. Tutkimuksen tavoitteena oli hahmottaa vankien vankilasta vapautumisvaiheessa hyödylliseksi kokemaa tukea nimenomaan desistanssin ylläpitämisen perspektiivistä. Lisäksi kysyttiin desistanssiin liittyvän identiteetti muutoksen vaikutuksesta viranomaisasioinnin kokemuksiin. Haastateltavat määrittelivät käsitystään sosiaalitoimen roolista desistanssin prosessin tukijana, sekä avasivat muutosmotivaation ylläpitämiseen liittyviä identiteettikysymyksiä rikollisuudesta henkisesti ja fyysisesti irrottautuneen entisen rikollisen perspektiivistä.

Heijastelen haastatteluaineistossa nousseita teemoja aikuissosiaalityön ja desistanssin teoreettiseen viitekehykseen huomioiden pitkäaikaisesta rikollisuudesta irrottautumisen sosiaalipsykologista kontekstia. Tutkielmani lähtökohta pohjaa yksilön oikeuteen kokea yhteiskunnallista osallisuutta rikoksettomaan elämäntapaan siirryttyään. Yhtenä opinnäytetyötäni ohjaavana perspektiivinä on näkemys yhteiskunnan osavastuusta desistanssin mahdollistumisessa sekä muutosmotivaation ylläpitämisessä. Vaikka desistanssissa onnistuminen ja sen ylläpitäminen on rikollisuudesta irrottautumaan pyrkivän henkilökohtainen päätös ja vastuu, on yhteiskunnan tuki vankilasta vapautumisen alkuvaiheessa olennainen tekijä desistanssin toteutumisessa.

Näkökantani sosiaalityöhön pohjaa sosiaalityön ihmisoikeustyön luonteen tunnustamiseen sekä sen tehtävään yksilön ja yhteisöjen voimaannuttajana. Aikuissosiaalityön yhteiskunnallinen pyrkimys osallistaa ja valtauttaa yksilöitä ja

ihmisryhmiä (Adams; Dominelli & Payne 2009, 179) on opinnäytetyöni ajattelua ja tutkimuskysymystäni perusteleva näkökulma.

3 Tutkimuksen konteksti ja teoreettinen viitekehys

3.1 Käsitteet

Desistanssi:

Rikollisesta elämäntavasta irrottautumisen prosessi, joka voidaan käsittää joko tarkkana ajallisena tapahtumana, tai prosessina, jossa aiemmin rikollinen yksilö irrottautuu vähä vähältä rikollisuudesta (Kivivuori & ym. 2018, 204).

Leimautuminen

Kriminologinen leimaamisteoria selittää uusintarikollisuutta sosiaalisen rikolliseksi leimautumisen rikoskäyttäytymistä edesauttavalla vaikutuksella sekä yksilön omasta ajattelusta ja kokemuksista muotoutuvilla identiteettikysymyksillä (Becker, 1963; Lemer 1967).

Sosiaalinen identiteetti

Se osa yksilön identiteettiä, joka rakentuu ihmisen ryhmäjäsenyyksistä ja niistä tunneperäisistä arvoista ja merkityksistä, joita yksilö ryhmäjäsenyyksiinsä liittää. Sosiaalisen identiteetin teoria (Tajfel & Turner 1978) nojaa ajatukseen siitä, että ihmiset luokittelevat toisiaan sisäryhmiin joihin itse kuuluvat sekä ulkoryhmiin joihin eivät kuulu.

Minäpystyvyys

Yksilön käsitys kyvystään selviytyä vaativissakin tilanteissa (Bandura 1977, 84, 191-125). Vahvasti liitännäinen elämänsäkaarellisiin kokemuksiin sekä motivaatioon.

Motivaatio

Usko omaan kykyyn, onnistumiseen sekä "voimiseen" luo pohjan tavoitteisiin pyrkimiselle. Pyrkimys, halu, aikominen ja yritys kuvaavat psykologian terminologista määritelmää motivaatiolle (Helkama & ym. 2020, 209)

3.2 Sosiaalityön yhteiskunnallinen tehtävä – aikuissosiaalityö

“Sosiaalityön perustana ovat ihmisoikeus ja yhteiskunnallinen oikeudenmukaisuus” (Sosiaali- ja terveysministeriö 2022).

Valtioneuvoston oikeusministerin julkaisussa 2021, Sanna Marinin hallituksen ohjelma mainitsee yhdeksi tavoitteekseen uusintarikollisuuden vähentämisen. Samassa yhteydessä nimetään tavoitteiksi sekä kuntouttavan toiminnan, että rikosseuraamusviranomaisten ja muiden sektoreiden yhteistyön vahvistaminen (Valtioneuvosto 2021, 1).

Aikuissosiaalityön yhteiskunnallinen pyrkimys voimaannuttaa yksilöitä ja ihmisryhmiä (Adams; Dominelli & Payne 2009, 179) nousee olennaiseksi aikuissosiaalityön tehtäväksi entisten vankien tuen tarpeen kohtaamisessa. Opinnäytetyöni teoreettinen viitekehys painottuu aikuissosiaalityölle määritetyille tehtäville sekä kriminologiseen tietopohjaan desistanssiin tarvittavista sosiaalisista – sekä psykologisista olosuhteista. Lisäksi nojataan aiheeseen liittyviin sosiaalitieteellisiin käsitteisiin.

Syrjäytyminen yhteiskunnasta voidaan nähdä prosessina, jonka vastakohtana on *kuuluminen* ja vastatoimena *liittäminen*. Englanninkieliset käsitteet inclusion ja exclusion (Juhila 2006, 50) kääntyvät suomen kielellä inkluusioksi ja eksklusioksi. Liittäminen kuuluu olennaisesti hyvän sosiaalityön arkeen, jossa asiakasta pyritään valtaistamaan (empowerment) sosiaalisista ongelmista kohti kohonnutta hyvinvointia ja yhteiskunnallista toimijuutta (Mäntysaari ym. 2009, 331). Yksilön ei siis tulkita olevan yksin vastuussa osallisuudestaan vaan yksilön monitasoisista kiinnittymistä yhteiskuntaan pyritään tukemaan ja edistämään.

Jim Ife määrittää sosiaalityön ihmisoikeustyönä ja uskoo sosiaalityön ihmisoikeuspohjaisuuden korostamisen tuovan oikeaa perspektiiviä sosiaalisten ongelmien tarkasteluun (Ife 2012, 1). Ife nostaa kuulumisen ja osallistumisen sosiaalityön diskurssiin laajemmin käsitteellään “Participatory democracy”, jolla viitataan oikeuteen osallistua yhteiskuntaan niin poliittisena toimijana, kuin yleisesti yhteiskunnan jäsenenä. Vankitaustaisten sosiaalityössä osallisuuden

edistäminen korostuu vankeuden ja vapauden nivelkohdassa asiakkaan liittämistoimina yhteiskuntaan ja yhteiskunnalliseen toimijuuteen (Ife 2012, 235).

Sosiaalityön ammatti-ideologisessa diskurssissa korostetaan asiakkaan itsemääräämisen kunnioittamista ja asiakkaan kohtelemista oman elämänsä subjektina yksilöä passivoivan objektifioinnin sijaan. Objektifiointi kuvataan kunnioittamisen ja itsemääräämisoikeuden vastakohtana, jonka nähdään edustavan huonoa sosiaalityötä (Mäntysaari ym. 2009, 47).

Hyvään sosiaalityöhön liittyy asiakkaan valintojen ja itsemääräämisoikeuden kunnioittaminen. Edellisen vuorovaikutuksellinen haaste korostuu vakavia rikoksia tehneiden asiakaskohtaamisissa, jossa tietoisuus asiakkaan entisistä rikoksista saattaa vaikuttaa asiakkaan intentioiden tulkitsemiseen ja sitä myöten palveluun. Entisten rikollisten kohtaamiset voivat jo inhimillisinä reaktioina aiheuttaa sosiaalityöntekijässä ristiriitaisia tunteita pelosta moraaliseen paheksuntaan. Riippumatta siitä, ovatko asiakkaan reaaliaikaiset valinnat lakia noudattavia ja oikeutettuja, saattaa rikostaustainen tulla arvioiduksi menneiden tekojensa kautta, jolloin asiakkuuden yhdenvertaisuus ei välttämättä toteudu.

Ranskalaisella filosofilla ja historioitsijalla Michel Foucaultilla (s.1926) on ollut laaja-alaisesti vaikutusta sosiaalitieteen perspektiiveihin yksilön objektifioinnin tarkastelussa. Foucault pohti muun muassa mielisairaaloiden ja kasvatustilainsten yksilöä objektifioivia käytänteitä, joissa potilaan tai asukkaan itsemääräysoikeutta rajoitettiin merkittävästi ja perspektiivi asianomaiseen muodostettiin korostuneesta yläpositiosta. Foucaultin ajatusta objektifioinnin riskistä voidaan heijastella kaikkeen asiakastyöhön, jossa tasapainotellaan julkisen vallan ja itsemääräämisoikeuden rajapinnassa.

Alhanen nostaa Foucaultin ajatuksista subjektifioinnin ja objektifioinnin kohtaamispisteen relevantiksi tarkastelunaiheeksi myös sosiaalityön käytänteisiin (Mäntysaari ym. 2009, 52). Riippumatta asiakkaan rikostaustan mahdollisesti muodostamista jännitteistä työntekijän ja asiakkaan välille, tulisi entisen rikollisen kanssa pyrkiä työskentelemään yhtä neutraalisti (suhteessa asiakkaan tavoitteisiin ja osallisuuteen), kuin muiden asiakasryhmien kanssa. Sosiaalityön velvollisuuksia kunnioittaa ja tukea asiakkaan osallisuuden

tunnetta - asiakkaan taustasta huolimatta - voikin tulkita lukuisista perspektiiveistä, kuten sosiaalityön ammattieettisten ohjeiden kautta, joissa lausutaan:

“Osallisuus on toiminnassa kehittyvä tunne voimaantumisen ja valtaistumisesta, tasavertaisesta toimijuudesta ja palveluiden käyttäjien asiantuntijuuden hyväksymisestä ja hyödyntämisestä”.

Edellinen sitaatti korostaa sosiaalityön vuorovaikutteisuuutta ja vuorovaikutukseen liittyvän vastavuoroisuutta. Vastavuoroisuus käsitteenä liittyy sosiaalisen pääoman tutkimusperinteeseen (Bourdieu 1984; Becker 1986; Coleman 1990; Putnam ym. 1994; Putnam 2000), jossa sosiaalisen pääoman nähdään liittyvän yhteiskunnalliseen sitoutumiseen ja yhteenkuuluvuuden tunteeseen (Törrönen ym. 2016, 43). Sosiaalityön yhteiskunnallinen velvollisuus voidaan sosiaalisen pääoman perspektiivin kautta käsittää myös hyvinvointivaltion legitimitetin ilmentämisenä asiakkaalle ottamalla asiakas ”mukaan” (inkluusio) ulossulkemisen sijaan (ekskluusio).

Rikostaustaustaisten asiakkaiden parissa sosiaalityöhön nousee spesifejä haasteita liittyen työntekijöissä mahdollisesti nouseviin moraalitunteisiin. Kriminologian professori Fergus McNeill (2006) korostaa desistanssiin pyrkivän yksilön kanssa työskennellessä viranomaisroolin tarvetta kilpistyä ennen kaikkea hyväksyväksi ja apua tuottavaksi agentiksi. McNeill korostaa tietoisien eronteon luomista rangaistusajan käytänteisiin ja perspektiiviin. Viranomaistuen - kuten sosiaalitoimen tuen - kuuluisi McNeillin näkemyksen mukaan tunnistaa roolinsa desistanssiin pyrkivän ”asianajajana” rankaisevan auktoriteettiaseman omaksumisen sijaan (McNeill 2006, 40). Sosiaalitoimen vankitaustaisen asiakastapaamisen diskurssiin voidaan tuottaa McNeillin peräänkuuluttamia tuen elementtejä. Edellisiin lukeutuvat muun muassa inkluusiivinen asenne asiakasta kohtaan sekä selkeästi osoitettu ja verbalisoitu luottamus asiakkaan intention ja mahdollisuuksiin integroitua yhteiskuntaan.

Anna Leppo, asumissosiaalisen työn käsikirjassaan esittää vaikuttavan asiakastyön perusteeksi asiakkaan ja työntekijän hyvän vuorovaikutussuhteen.

Leppo korostaa tuomitsemattoman ja arvostavan asiakaskohtaamisen merkitystä, perustellen asiakkaan kuuntelemisen ja avoimuuden toimivan luottamusta kasvattavana tekijänä. (Leppo 2020, 28).

Sosiaalihuoltolaki (2014) taas määrittelee sosiaalityön ohjauksena, neuvontana sekä tukena sosiaalisten ongelmien äärellä. Seuraavat esimerkit aikuissosiaalityön tehtävistä löytyvät Helsingin kaupungin internet-sivuilta (Helsingin kaupunki 2022):

- Toimeentulo ja talous
- Asuminen
- Toimintakyky ja hyvinvointi
- Ihmissuhteet
- Osallistuminen ja kuntoutuminen

Edellistä listausta tarkastellen voidaan palveluista kohdentaa asumisen, osallistumisen ja kuntoutumisen tehtävä erityisen olennaisina vankitaustaisen asiakkaan kanssa työskennellessä.

Aikuissosiaalityötä tekevät kunnissa sosiaalityöntekijät sekä sosiaaliohjaajat. Asiakkaan omatyöntekijä jakautuu asiakkaan palvelutarpeen mukaan. Erityistä, suunnitelmallista ja moniammatillista tukea tarvitsevan asiakkuus pyritään jakamaan sosiaalityöntekijälle ja astetta lievempien sosiaalisten ongelmien kanssa kamppailevan asiakkuus sosiaaliohjaajalle. Helsingin aikuissosiaalityössä sosiaaliohjaajat osallistuvat erityisen tuen tarpeisten asiakkaiden kanssa työskentelyyn sosiaalityöntekijän työparina.

Erityisen tuen tarve arvioidaan asiakkaan yksilöllisen tilanteen mukaan. Usein käytettyjä määritelmiä erityisen tuen tarpeelle ovat: 1) henkilö, jonka hyvinvointi vakavasti tai pitkäaikaisesti vaarantunut, 2) tuen tarpeeseen vastaaminen edellyttää usean eri palvelun yhteensovittamista (Talentia 2022).

Erityisen tuen tarpeen arvioinnin yleinen asetelma on yksilön mielenterveysongelmien sekä päihdeongelman kombinaatio. Usein taustalla vaikuttaa myös asunnottomuuden uhka. Valtaosalla vapautuvista vangeista on

taustallaan päihdeongelma ja merkittävällä osalla mielenterveysongelmia. Tuen tarve vapautuvilla vangeilla on usein laaja, ja tarve saattaa kattaa myös viranomaisten kanssa asioinnin ja työllistymisen pulmat (Leppo 2018, 25).

Aikuissosiaalityön asiakkaina vankitaustaiset saattavat moninaisista haasteista huolimatta asioida yhteneväisin käytäntein muun asiakaskunnan kanssa. Vapautuessaan yli 30-vuotias vanki siirtyy Rikosseuraamuslaitoksen palveluista aikuissosiaalityön piiriin. Perustoimeentulotuen vankitaustainen hakee Kelasta, joka tarvittaessa siirtää hakemuksen kunnan aikuissosiaalityöhön täydentävän ja ehkäisevän toimeentulotuen harkinnanvaraiseen arviointiin.

Vankitaustaisten aikuissosiaalityön asiakkaiden tarpeista ja odotuksista on eroteltu tärkeimmäksi kaksi eri tuen muotoa: aineellinen tuki ja aineeton tuki (Lind & Nieminen, 2020, 28). Edellisten ollessa laajoja käsitteitä on syytä erottaa aineellinen tuki - joka käsittää mm. eri etuudet, asumiseen liittyvän tuen, perus- ja täydentävän toimeentulotuen sekä asunnottomuuteen liittyvät kysymykset - aineettomasta tuesta, joka koostuu muun muassa henkistä tukea tarjoavasta dialogisesta palveluotteesta.

Aikuissosiaalityön selkeimmin työelämään osallistavana palveluna erottuu aktivointisuunnitelma ja siihen limittyvä kuntoutussuunnitelma ja kuntouttava työtoiminta, jossa asiakkaan yksilöllisten tarpeiden ja kykyjen pohjalta järjestetään osa-aikaista tai kokopäiväistä työtä 3-24 kk ajan (sosiaali- ja terveysministeriö 2022). Aktivointisuunnitelma tehdään TE-toimiston, sosiaalihuollon ammattilaisen sekä asiakkaan kolmikantatapaamisella, jossa myös asiakkaan oma-arviota toimintakyvystään ja tavoitteistaan kuullaan. Kuntouttava työtoiminta toimii välietappina yhteiskuntaan osallistumiselle valmistelemalla asiakkaan toimintakykyä tulevaisuuden työllistymiseen tai opiskeluun.

Yksilön oikeus työntekoon on määritelty YK:n ihmisoikeusjulistuksen 23:n artiklan 1. momentissa, jossa lausutaan: *“Jokaisella on oikeus työhön, työpaikan vapaaseen valintaan, oikeudenmukaisiin ja tyydyttäviin työehtoihin sekä suojaan työttömyyttä vastaan”*. Edellinen nosto on relevantti tarkastellessa rikostaustaisten syrjintää työmarkkinoilla. Huolimatta rikostaustaisten

työllistymiseen tukea tuottavista tahoista - kuten valtakunnallisen Kris Ry:n pitkäaikaisesta toiminnasta entisten vankien osallistamiseksi - eivät rikostaustaiset useinkaan onnistu työllistymään kilpaillessaan työpaikoista avoimilla työnhakumarkkinoilla. Rikostaustaisten työllistyminen toteutuu useimmiten erityisen avun kautta, kuten Rikosseuraamuslaitoksen työnantajaverkostojen kautta (Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018).

3.3 Desistanssi ja uusintarikollisuus

Desistanssi on rikollisesta elämäntavasta irrottautumista, joka voidaan käsittää sekä tarkkana ajallisena tapahtumana, että prosessina, jossa aikaisemmin rikollista elämää elänyt yksilö irrottautuu rikollisuudesta askel askeleelta (Kivivuori ym. 2018, 204). Desistanssin tutkimuksessa uusintarikollisuutta pidetään yhtenä olennaisimmista mittareista. Tilastoituna uusintarikollisuus kertoo kuitenkin vain tuomittujen uusintarikollisten määrän. Tosiasiallisesti rikoksen uusijoita on enemmän, sillä tehdyistä rikoksista vain osa päätyy tuomioasteelle. Kivivuori ja kumppanit määrittelevät vähintään kolme tarvittavaa mittaria uusintarikollisuuden mittaamiseen: tutkimuspopulaation määrittelyn, selitettävän muuttujan määrittelyn sekä seuranta-ajan (Kivivuori ym. 2018, 204). Tutkijaryhmä esittää, että ainoastaan huomioimalla monia tekijöitä voidaan mitata relevanttia määrällistä tietoa uusintarikollisuudesta.

Tarkastellessa uusintarikollisuuden tilastoja pidemmältä ajalta voidaan todeta ilmiön jatkuneen vahvana jo vuosikymmeniä. Helsingin yliopiston Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutin tutkimus 20-30-vuotiaiden rikoksentekijöiden rikosten kasautumisesta (6 v. ajalla) näytti, että rikoksentekijöistä rikosaktiivisin 1 % teki 32 % tutkitun aineiston rikoksista. Rikolliset ovat toistuvasti osoittautuneet pienehköksi joukoksi kokonaisväestöä, jossa samat yksilöt toteuttavat suurta osaa kaikista toteutuneista rikoksista. Vankiloissa noin 50 % vangeista oli uusijoita (Hypén 2004, 50-53).

Viimeistään vuonna 2016 vapautuneiden vankien viiden vuoden seuranta-ajan pohjalta tehdyn tutkimuksen mukaan rikoksen uusinta oli 37-68 %

todennäköistä (Rikosseuraamuslaitos 2019). Vankilasta vapautuneiden uusintarikollisuus oli pienentynyt tilastoinnin aikavälillä (vuosina 2007–2016 vapautuneet) 64 prosentista 59 prosenttiin ja sittemmin tasaantunut n. 60 % tasolle (Rise 2021, 19). Vankien määrän tilastollisen laskemisesta huolimatta v. 2018 havaittiin uusintarikollisuudessa nousua. Mitä useammin rikoksen oli uusintunut, sitä suuremmalla todennäköisyydellä rikosuraa jatkettiin (Rikosseuraamuslaitos 2019). Rikosten kasautuminen samoille tekijöille on ilmiönä edelleen ajankohtainen tutkimuksien toistaessa uusintarikollisuuden todennäköisyyttä.

Robert Sampsonin ja John Laubin käännekohtateoria hahmottaa desistanssin edellytykseksi rikollisen yksilön elämässä tapahtuvat käännekohdat (turning points). Edelliset ovat rikollisen henkilökohtaisessa elämässä muodostuneita merkitykselliseksi koettuja tapahtumia, kuten lapsen syntymä, parisuhde tai työllistyminen (Doherty 2005, 5). Mitä voimakkaampina ja merkityksellisimpinä sosiaaliset käännekohdat koetaan, sitä todennäköisemmin ne saattavat käynnistää uutta suuntaa yksilön elämässä sekä aktivoida desistanssin prosessia.

Sosiaalisen kontrollin teorian kehittäjä Travis Hirschi (1969) korosti teorian keskiössä sidevaikutusten (bond) merkitystä. Hirschi uskoi sosiaalisten siteiden voimaan hillitä rikosimpulsseja sekä määritteli neljäksi yhteiskuntaan liittäväksi siteeksi seuraavat: tunnesiteet ihmisiin ja instituutioihin, sitoutumisen arvokkaina pidettyihin sosiaalisiin suhteisiin, osallistumisen / osallisuuden yhteiskuntaan sekä moraalikäsitteet suhteessa yhteiskuntaan ja lakiin (Hirschi 1969, 58-59). Teorian mukaan mitä vähemmän - tai heikoimpia – sosiaaliset ja institutionaaliset siteet ovat, sitä todennäköisempää yksilön rikoskäyttäytyminen on (Kivivuori ym. 2018, 171). Mitä syvemmin sosiaalisiin siteisiin on sitouduttu, sitä syvemmin niitä ollaan valmiita varjelemaan rikoksettomalla elämäntavalla (Kivivuori ym. 2018, 166).

Käännekohtateorian ja sosiaalisen kontrollin teorian mukaan vapautuvien vankien rikoksista irrottautumista tukee kiinnikkeiden luominen yhteiskuntaan ja niiden kautta yhteiskunnallisen toimijuuden aktivoituminen. Desistanssin

tärkeimpänä lähtökohtana nähdään entisen rikollisen henkilökohtainen halu sitoutua rikoksettomaan elämään ja integroitua yhteiskuntaan. Yhteiskunnan mahdollistama osallisuuden tunne kuitenkin muodostaa yhdessä henkilökohtaisen motivaation kanssa vakaan pohjan desistanssin ylläpitämiselle.

Jo vankeusaikana tehdään aloitteita vapaudenajan rikoksettomuutta kohti. Vankilassa jokaiselle vangille laaditaan vankeuslain (Finlex 2005) mukaisesti rangaistusajan suunnitelma, jonka yksi tavoite on vähentää rikosmyönteistä ajattelua (Krits 2022). Edellä mainittu voidaan nähdä yhtenä desistanssia ennakoivana käytänteenä. Vangilla on lakisääteinen oikeus osallistua henkilökohtaisen suunnitelmansa laatimiseen ja tuoda esille kokemaansa tuen tarvetta sekä motivaatiotaan esimerkiksi päihde- tai muun kuntoutuksen aloittamiseen.

Vapaudenajan suunnitelman vaikutus desistanssiin on kuitenkin vaikeasti määriteltävissä ja riippuvainen vangin omasta motivaatiosta hyödyntää sitä suunnitelmalliseen etenemiseen kohti rikoksetonta elämää. Olennaiseksi tekijäksi muodostuu vangin oma tahto jättää rikollinen elämäntapa taakseen viimeisimmän tuomion jälkeen sekä motivaatio hyödyntää tarjolla olevaa tukea.

Hirschin sosiaalisen kontrollin teorian mukaan rikoksettoman elämän valintaan vaikuttaa nimenomaan se, kuinka paljon yksilö kokee menettävänsä valitsemalla rikosuran rikoksettomuuden sijaan. Travis Hirschin yhdessä Michael Gottfredssonin kanssa julkaisemassa *A General Theory Of Crime*-teoksessa tutkijat liittivät sosiaalisten siteiden rikoskäyttäytymistä kontrolloivan vaikutuksen rinnalle yksilön itsekontrollin sekä impulssisäätelyn merkityksiä rikoksista pidättäytymisen osatekijöinä.

Vapautuvan vangin kannalta alkuvapaus muodostuu yhdeksi tärkeimmäksi suunnannäyttäjäksi. Vapauden alkuvaiheessa rikollisuudesta irrottautunut entinen vanki on usein hauraimmillaan suhteessa – usein ensimmäistä kertaa opeteltavaan rikoksettoman arjen kantamiseen. Sosiaalitoimen vankeuden ja vapauden nivelvaiheessa tarjoama tuki toteuttaa sosiaalityön ihanteen mukaista inklusion ideaa, jossa yksilöä pyritään liittämään ”sisäkehälle” osallisuuden ja

syрjäytymisen välisestä marginaalitulasta, johon vankilasta vapautuva vanki yhteiskunnan kehillä sijoittuu. Liittämistä voidaan toteuttaa muun muassa tukemalla vankilasta vapautuvaa suunnitelmallisesti ns. "normiarjen" suuntaan. Kokemus kuulumisesta ja asioiden järjestymisestä tukee yksilön lähtökohtaista motivaatiota integroitua yhteiskuntaan ja nostaa kynnyistä palata rikollisuuteen.

Yksi kuvaava määritelmä desistanssista on kriminologi Shadd Marunan nimeämä "ylläpitoprosessi" (Kivivuori ym. 2018, 204). Ylläpidon ajatus viittaa yksilöltä vaadittuihin pidempiaikaisiin ja toistuviin valintoihin ylläpitää rikoksetonta elämää. Valinnat koskevat niin arjen toiminnallisia ratkaisuja, kuin omia asenteita rikoksettomaan elämään liittyen. Marunan perspektiivistä desistanssi voidaan hahmottaa samanaikaisesti eteenpäin pyrkivänä sekä staattisena ylläpidettävänä. Yhtäaikaaisesti siis pyritään eteenpäin rikollisuudesta sekä pysymään rikoksettomassa arjessa.

Käytännön elämäntapavalintojen kautta desistanssin prosessi voidaan entisen rikollisen kannalta hahmottaa myös uuden identiteetin muotoutumisena.

Desistanssin rakentamiselle on saatava aikaa ja se tulisi hahmottaa moniulotteisena prosessina. Riippumatta siitä, että suurin vastuu rikoksista irtaantumisessa jää aina yksilölle itselleen, ympäristön tuki ja hyväksyntä muodostuvat usein merkittäviksi tekijöiksi desistanssin ylläpitämisessä.

(Timonen 2009, 123-125, 129); (Mäki 2016, 106.-124).

3.4 Sosiaalinen leimautuminen

Historiantutkija ja filosofi Friedrich Schiller julkaisi vuonna 1976 tutkimuksen, jossa esitti yksilön rikosuran muodostumiselle olennaisina ympäristön sosiaalisten reaktioiden luomat paineet. Tapaustutkimuksessa esiteltiin modernin leimaamisteorian kahtena keskeisenä vaikuttajana sosiaalinen torjunta sekä torjunnan rinnalla toteutuva identiteettiämuutos (Kivivuori ym. 2018, 182). Teorian mukaan jatkuva sosiaalinen leimautuminen rikolliseksi vahvistaa rikollista identiteettiä ja vaikuttaa uusintarikollisuuden todennäköisyyttä kasvattavasti. Mikäli vankilasta vapautuvan kokemukseksi muodostuu

yhteiskunnan syrjintä ja rikolliseksi kategorisointi, saattaa aluillaan oleva desistanssi vaarantua jo yksilön huteran identiteettiposition johdosta.

Viranomaisten rikostaustaisen asiakkaan rikoksetonta identiteettiä sekä yhteiskuntaan integroitumista tukevaa asiakaskohtaamista korostetaan lukuisissa tutkimuksissa desistanssin edistäjänä. Arvostavaa asiakaskohtaamista voi estää viranomaisen moralisoivat ja asiakasta potentiaalisesti rikolliseksi kategorisoivat asenteet (Pupita-Mattila, 2007, 16). Edellinen asetelma olisi hyvä tiedostaa mahdollisena riskinä vankitaustaisten kohtaamisessa. Moralisoiva asenne menneisyyden tekojen johdosta ja edellisen asenteen välittämä torjunnan kokemus voivat paradoksaalisesti sysätä desistanssiin motivoitunuttakin takaisin rikollisuuden suuntaan.

Kekin (2012) väitöskirjassa taparikollisuuden kulttuurillisista ja rakenteellisista ulottuvuuksista todetaan (Becker 1963; Soothill ym. 2004, 402; Lemert 1951) tutkimusten pohjalta, että rikollisen leima saa usein sosiaalisissa kontakteissa vuorovaikutusta hallitsevan aseman. Edellä mainitussa asetelmassa ihmistä kohdellaan ensisijaisesti rikollisena muiden roolien sijaan. Yhteisösuhte muuttuu hetkestä, jolloin rikollista aletaan määritellä "toiseksi" ja hänet aletaan nähdä epäluotettavana ja valvontaa vaativana yksilönä, jolla on vähemmän oikeuksia ja vaihtoehtoja muihin nähden. Edellisessä asetelmassa rikollisen toiminnan jatkaminen saattaa tuntua jopa houkuttelevammalta vaihtoehdolta kuin rikoksettomaan arkeen pyrkiminen (Kekki 2012, 22). Vapautuvan vangin kanssa työskennellessä tulisi huomioida luottamusta nostattava ja yksilön desistanssiin uskova ilmapiiri uusintarikolliseksi tulkitsemisen sijaan.

Vapautuva vanki saattaa kokea sosiaalista torjuntaa monella tasolla lähtien viranomaisasenteista aina työnantajan oikeuteen tarkastaa rikosrekisteri ja perua jo hahmoteltu työsopimus menneisyyden rikosten tullessa ilmi. Edellisessä luvussa käsitelty McNeillin ajatus (McNeill 2006: 40) viranomaisten desistanssiin pyrkivää yksilöä tukevan asenteen välttämättömyydestä puoltaa myös Schillerin perspektiiviä sosiaalisen torjunnan haitallisuudesta muun muassa vankitaustaisia syrjivillä työmarkkinoilla. Inklusion ilmapiirin

positiivinen merkitys ja leimaamisen haitallisuus toistuvat kriminologisen teorian perspektiiveissä suuresti desistanssiin vaikuttavina tekijöinä.

3.5 Rikollisen identiteetistä irrottautuminen, motivaatio ja minäpystyvyys

Kuten edellisessä kappaleissa on todettu; desistanssin prosessin ylläpitämisessä olennaiseksi muodostuu entisen rikollisen oman motivaation, voimavarojen sekä toimintakyvyn lisäksi yhteiskunnan perspektiivi entiseen vankiin. Desistanssissa subjektiivinen ja objektiivinen yhdistyvät tavoin, joita ei täysin voi erottaa toisistaan prosessin onnistumisen edellytyksiä tarkastellessa.

Rikollisen identiteetistä luopunut hyötyy sisäisen identiteettikokemuksensa kohtaavasta kohtelusta työstäessä henkilökohtaista prosessiaan. Vanhasta identiteetistä luopuminen vaatii vahvaa sisäistä motivaatiota kannattelemaan prosessin vaatimaa pitkäjänteistä työtä. Mikäli desistanssiin pyrkivä yksilö ympäristön toimesta roolitetaan yhä rikollisen identiteettiin, saatetaan aiheuttaa merkittävää ristiriitaa rikollisuudesta irrottautuneen sisäisen kokemuksen ja ympäristön tavan tulkita välille

Psykologiselta kannalta desistanssin onnistumisen yhdeksi tekijäksi voidaan pohtia yksilön minäkäsityksen vaikutusta, joka käsitteenä liittyy myös sosiaaliseen identiteettiin. Yhdysvaltalainen filosofi ja sosiaalipsykologi George Herbert Mead nosti 1930-luvulla ajatuksen siitä, että yksilön identiteetin pohjana toimivat yksilön ryhmäjäsenyydet (Helkama ym. 2020, 182). Mead uskoi, että yksilöinäkin identiteettimme on vahvasti sosiaalisesta kontekstista riippuva. Rikollisen identiteetissä yksilö sijoittaa itsensä yhteiskunnan ulkopuoliseksi, rikoksettoman identiteetissä taas osaksi yhteiskuntaa. Jatkuvat torjutuksi tulemisen kokemukset, kuten työllistymisen vaikeudet, kykenemättömyys toimia sosiaaliturvan rakenteissa tai hakeutua tarvitun psykososiaalisen tuen piiriin, saattavat estää yhteiskuntaan ”ryhmytymisen” kokemusta ja jättää desistanssiin pyrkivälle yrityksistä huolimatta ulkopuolisuuden kokemusta.

Tajfelin ja Turnerin sosiaalisen identiteetin teorian (Social identity theory) lähiteoria itsekategorisoinnin teoria (Turner ym. 1987) määrittelee sosiaaliselle

identiteetille olennaiseksi ulkoisen ja sisäisen luokittelun, joissa ihmiset kategorisoivat itseään muodostaen sisä- ja ulkoryhmiä hierarkkisilla eronteoilla. Kategorisoiminen tapahtuu itsensä parempana koettuun sisäryhmään liittämisen kautta. Marja Ahokas kuvaa itsensä kategorisointia oman minän määrittelynä sisäryhmäprototyypin mukaan ja edellisen mukaisesti käyttäytymisenä (Ahokas 2022). Rikolliseksi luokiteltu ja rikolliseksi itsensä luokitteleva yksilö asettuu edellisestä perspektiivistä tarkasteltuna normikansalaista vasten “ulkokehälle” ja toteuttaa rikollisen roolia normikansalaisuuden sijaan. Rikollisen perspektiivistä sisäryhmänä toimii rikollinen piiri. Edellisessä asetelmassa ristikkäistä kategorisointia tapahtuu sekä yhteiskunnan suunnasta, että rikollisen henkilökohtaisen identiteetin tasolla. Rikoksettomaan elämään pyrkiessä rikollisen identiteettiä elänyt pyrkii muuttamaan “ryhmäpaikkaansa” yhteiskunnan järjestyksessä ja siirtymään kehän ulkopuolelta kehän sisäpuolelle, jonka on alkanut kokemaan uutta identiteettiään vastaavana. Mikäli yhteiskunta ei tässä vaiheessa tarkasta perspektiiviään rikollisuuden taaksensa jättäneeseen ja jatkaa yksilön torjumista ja rikolliseksi roolittamista, tullaan torjunnalla - leimautumisteorioiden perspektiivin mukaisesti - mahdollisesti vahvistettua entistä rikollisen identiteettiä.

Hanna-Riikka Partanen ja Minna Huovinen tutkimuksessaan rikollisuudesta irrottautumisesta nostavat uskon ja toiveikkuuden tulevaisuuteen tärkeiksi desistanssia tukeviksi tekijöiksi (Huovinen & Partanen 2021, 43). Luottamus onnistumiseen pohjaa osin yksilön luottamukseen itsestään desistanssin ylläpitäjänä. Yksilön kokiessa mahdottomaksi tulla hyväksytyksi osaksi normiyhteiskuntaa, saattaa luottamus oman desistanssin mahdollisuuksiin horjua.

Psykologi Albert Banduran sosiokognitiivisessa teoriassa kuvataan minäpystyvyyden käsitettä yksilön käsityksenä kyvyistään selviytyä vaativistakin haasteista (Bandura 1977, 84, 191–125). Yksilön käsitys toimijuutensa laadusta muotoutuu Banduran mukaan yksilön elämänkaarellisista kokemuksista. Yksilön aikaisemmat kokemukset kyvyistään selvitä vaativissa tilanteissa muodostavat ns. “hyvän kehiä” tai “pahan kehiä”. Kehäkäsitykset muokkaavat yksilön

minäkäsityksen laatua, ja ruokkivat itse itseään. Onnistumisen kokemukset ruokkivat luottamusta kykyihin asettaa korkeita tavoitteita ja sitoutua niihin, epäonnistumiset taas ns. ”pahan kehää”, jossa minäpystyvyyden jatkuva laskeminen vaikuttaa haitallisimmillaan siten, että yksilö lakkaa asettamasta itselleen haastavia tavoitteita, sillä ei usko kykyynsä saavuttaa niitä.

Viranomaisperspektiivistä asiakkaan minäpystyvyyden tunnetta voidaan pyrkiä kohottamaan mm. laatimalla vankitaustaisen kanssa yhteisiä välitavoitteita. Suunnitelmallista etenemistä muun muassa etuuksien hakemisessa sekä työllistymisessä voidaan ajaa asiakkaan kanssa yhdessä. Edistymisen myötä voidaan tietoisesti korostaa asiakkaan onnistumisenkokemuksia. Omatyöntekijä voi muun muassa kannustaa desistanssiprosessia elävää välitavoitteiden laatimisen ja saavuttamisen kautta etenemään päätavoitteisiin.

Vaikuttavan asiakastyön nähdään perustuvan asiakkaan ja työntekijän hyvään vuorovaikutussuhteeseen, jossa tuomitsematon ja arvostava suhtautuminen asiakkaaseen edistää myös asiakkaan uskoa omaan kykyihinsä (Leppo 2018, 28). Motivaation ja minäpystyvyyden yhteys voidaan tulkita kytkeytyneiksi toisiinsa. Minäpystyvyyden tukeminen voi osaltaan ruokkia sisäistä motivaatiota, joka vahvasti sisäistyneenä saattaa kantaa sosiaalisen torjunnan luomien epäonnistumisen kokemusten läpi. Ympäristön normeista juontava ulkoinen motivaatio, kuten vangitsemisen pelko, perustuu osin pelolle eikä välttämättä siten sisällä syvempää rikollisuudesta irrottautumisen motivaatiota. Ulkoiset motivaattorit eivät tutkitusti ole yhtä kestäviä kuin sisäsyntyinen motivaatio, jossa ihminen toimii toimimisen ilosta ja ilman ulkoista painetta (Helkama ym. 2020, 210).

Ryanin ja Decin (2000) itsemääräämisteorian mukaisesti yksilön motivaatiota voi luokitella sisäiseen ja ulkoiseen, mutta edellisten raja ei ole täysin selkeä. Hanna Mäki-Tuuri nostaa tutkimuksessaan kysymyksen siitä onko jako ylipäänsä mielekäs. Mäki-Tuuri pohtii voisiko sisäiseksi tulkittu motivaatio pohjimmiltaan olla heijastus ulkoisesta sosiaalisesta vuorovaikutuksesta ja omaksutuista tavoitteista (Mäki-Tuuri 2018, 10). Riippumatta motivaatioiden laadun häilyvästä rajasta, voidaan todeta, että tukemalla minäpystyvyyttä sekä

motivaatiota positiivisen asenteen kautta, saatetaan onnistua tukemaan desistanssin ylläpitämistä herättämättä (vankitaustaiselle menneisyydestä tuttua) negatiivisen kontrolloinnin kokemusta.

Itsemääräämisteoria (Lepper, Greene ja Nisbett 1973) nojaa vahvasti sisäiseen motivaatioon sekä määrittelee motivaatiota tukevia psykologisia tarpeita.

Teorian mukaan seuraavat kolme perustarvetta vaikuttavat ihmisen toimintaan: autonomian tarve, kompetenssin tarve, sekä liittymisen tarve (Helkama ym. 2020, 210). Sosiaalityössä edelliset kytkeytyvät desistanssiin pyrkivän entisen rikollisen kohtaamiseen muun muassa asiakkaan autonomian ja itsemääräämisoikeuden (Finlex 2000) kunnioittamisen kautta. Olennaiseksi muodostuu asiakkaan itsemäärittämien tavoitteiden tukeminen niiden ulkopuolelta määrittelemisen sijaan. Kunnioittamalla asiakkaan tavoitteita (autonomia) tullaan asiakas tunnustetuksi oman elämänsä asiantuntijaksi (kompetenssi) ja samalla liitetyksi systeemisesti oman hyvinvointinsa edistämiseen (liittyminen). Edellä mainittujen tarpeiden täytyessä tuetaan itsemääräämisteorian mukaisesti sisäistä motivaatiota, jonka kautta voidaan parhaimmillaan rakentaa syviä ja pitkäkestoisia muutoksia niin identiteettitasolla, kuin toimijuustasolla.

Jo vankeusaikana voidaan kokea sisäistä motivaatiota rikollisuudesta irrottautumiseen muun muassa kaipuun perhearkeen tai muiden sidevaikutusten kautta. Desistanssin ollessa pidempiaikainen prosessi, olennaiseksi risteyskohdaksi muodostuu välittömän vankilasta vapautumisen ajankohdan sosiaalinen konteksti. Uuden elämäntavan vaatimien uudenlaisten valintojen kannalta vapauden alkuaika näyttäytyy vahvasti suuntaa määrittävänä. Vapautuva vanki joutuu useissa tapauksissa uusimaan sosiaalisen piirinsä täysin sekä osallistumaan yhteiskuntaan itselleen uudella ja tuntemattomalla tavalla pystyäkseen toimimaan rehellisin keinoin.

Vapautumisen hetkellä motivaatiota tukee institutionaalinen ympäristö, jossa uuden aloittaminen ei näyttäydy vaikeampana vaihtoehtona kuin rikolliseen elämään palaaminen.

4 Tutkimuksen toteutus

4.1 Opinnäytteen tutkimusmenetelmä (teemahaastattelut)

Tutkimusmenetelmänä käytin puolistrukturoitua teemahaastattelua, johon olin valmistautunut tutkimuskysymykset sisältävällä haastattelurungolla ja tarkentavilla kysymyksillä. Aloitin prosessin tutkimusaiheeni tietopohjaan tutustumisella, jonka myötä näkökulmani muokkautui pisteeseen, jossa kykenin jäsentämään haastattelukysymykset tutkimuksen kannalta relevanteimpaan muotoon.

Otanta toteutui pääosin vapaaehtoisten haastateltavien ilmoittautumisten kautta ja osin ketjussa, jossa 1. haastateltava auttoi toisen haastateltavan löytämisessä. Suurin osa haastateltavista ilmoittautui tutkimukseen vertaistuen piiristä. Ainoastaan yksi haastateltava oli välittänyt yhteystietonsa oppilaitoksestani tutun yhteyshenkilön kautta. Kaikki paitsi yksi haastattelu toteutettiin kasvotusten, poikkeuksena yksittäinen puhelinhaastattelu. Lisäksi yhtä kasvotusten toteutettua haastattelua täydennettiin verkkotapaamisen muodossa järjestetyllä haastattelulla.

Kysymyksen asettelu noudatti puolistrukturoitua muotoa, jossa kysymykset olivat kaikille haastateltaville samat, mutta vastausmuoto mahdollisti haastateltavan henkilökohtaisen narratiivin tuottamisen. Aineiston keruussa puolistrukturoidun haastattelun vapaahko muoto antoi haastateltavien näkemyksille tilaa mikä tuki vastauksien omakohtaisuutta ja siten osuvuutta tutkimuskysymykseen. Teemahaastattelun kysymykset olivat muotoiltu etukäteen ja ne esitettiin samassa järjestyksessä. Haastattelun äärellä saatettiin kuitenkin palata aikaisempaan teemaan jo annetun informaation tarkentamiseksi.

Teemoissa pyrittiin tietoisesti pysymään tutkimuskysymyksellisen relevanssin säilyttämiseksi, tosin vastaukset saattoivat liikkua epäkronologisesti kysymysten välillä. Edellinen toimi usein vastauksia syventävästi. Analyysivaiheessa

litteroidusta tekstimassasta poistettiin tutkimuskysymyksille epärelevantti informaatio, säilyttäen kuitenkin usein toistuneet spontaanisti nousseet teemat.

4.2 Haastatteluaineiston analyysi

Kuuden yksilöhaastattelun analyysi toteutettiin sisällönanalyysinä, joka on yksi laadullisen tutkimuksen käytetyimmistä perusanalyysimenetelmistä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 103). Sisällönanalyysi käynnistyi nauhoitettujen haastatteluiden kuuntelemisella sekä litteroinnilla. Nauhoitteiden kuunteleminen avasi vastauksia uudella tavalla, jossa vastauksien olennaiset yhteydet tutkimuskysymyksiin erottuivat selkeämmin kuin haastattelutilanteessa. Litterointi auttoi kokonaisuuden hahmottamisessa ja vastauksien toistuvat teemat alkoivat jäsentymään ja erottumaan.

Miles ja Hubermann (1994) jäsentävät aineistolähtöisen sisällönanalyysin kolmeen päävaiheeseen: redusoimiseen eli pelkistämiseen, klusterointiin eli ryhmittelyyn sekä abstrahointiin eli käsitteellistämiseen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 123). Analyysini noudatti edellistä järjestystä edeten nauhoitteiden litteroinnista aineiston pelkistämiseen. Poistin tekstimassasta tutkimukselle epäolennaiset rönsyilyt, jonka jälkeen aloin etsimään vastauksissa toistuvia teemoja. Pelkistin alkuperäisilmaisista sitaatteja, joista määritin edelleen temaattisia alaluokkia ja yhdistin alaluokat pääluokiksi. Viimeisenä vaiheena toteutin pääluokkien kokoamisen koko aineiston tulokset yhdistäväksi luokaksi. Lopuksi palasin heijastelemaan aineistosta nousseita teemoja opinnäytetyön teoreettiseen viitekehykseen, jolloin löysin lisää yhteneväisyyksiä tukemaan tuloksien syvempää hahmottamista.

5 Tutkimustulokset

5.1 Aikuissosiaalityön rooli ja omatyöntekijän tarve

Aineistoa tarkastellessa suurimmaksi teemaksi nousi jokaisen haastateltavan yhteneväinen näkemys oman sosiaalityöntekijän tarpeellisuudesta vapautuvan vangin toimintakyvyn edistäjänä. Aikuissosiaalityön kohtaamiset pian vankilasta vapautumisen jälkeen, koettiin erittäin tarpeellisiksi. Kokemukset aikuissosiaalityön asiakastapaamisista olivat pääasiallisesti koettu apua tuottaviksi ja positiivisiksi, tosin lyhyiksi ja hankalasti saavutettaviksi.

Aineistosta kävi ilmi, että lähes jokainen haastatelluista olisi toivonut omatyöntekijää, mutta vain yhdelle toive oli mahdollistunut muodossa, jossa myös jatkotapaamisista oli sovittu, eikä kasvotusten annettu tuki jäänyt yhteen asiakastapaamiseen. Omatyöntekijän saaminen kuvailtiin asiakkaan todellisena kohtaamisena ja sitä myöten tapaamiset koettiin ”oikeana” välittämisenä.

Palveluiden ja etuuksien hakeminen sähköisesti Kelan kautta välittyi kasvottomana ja hylkäävänä kokemuksena:

”Kontakti. Kontakti on se tärkein. Et se heikommas asemassa oleva kokee et häntä huomioidaan ja hänestä välitetään”

”En mä ees tavannut ketään sosiaalityöntekijää, kun ne hakemukset tehtiin sähköisesti enkä osannut siinä pyytää”

Neljä viidestä haastateltavasta oli tavannut viranomaisen etuusasioissa, mutta jäänyt kaipaamaan lisätukea. Tavattu viranomainen oli ollut useimmin Kelan toimihenkilö, jolta oli saatu akuuttia neuvontaa etuuksien hakemiseen Kelan toimipisteellä. Aikuissosiaalityön apu oli koettu hyödylliseksi, mutta yksittäiset asiakastapaamiset riittämättömiksi toivotun keskustelun avaamiseen.

Ongelmaksi koettiin sosiaalityöntekijän vaikea tavoitettavuus sekä asiakastapaamisen lyhyys ja kertaluonteisuus. Haastateltavat ilmaisivat epätietoisuutta siitä, kenen viranomaisen rooli oli tarjota keskusteluapua, vai

oliko kenenkään. Puolet haastateltavista kertoivat yrittäneensä hankkia itselleen keskusteluapua sosiaalitoimen kautta mutta epäonnistuneensa. Yksi haastateltavista kertoi tavanneensa sosiaalityöntekijän, joka oli ystävällisesti opastanut ”etuusasioiden läpi” rajaten tapaamiset yhteen kertaan rajallisten aikaresurssien johdosta. Edellinen oli toteutunut tilanteessa, jossa jatkotapaamisen tarve oli ollut pääasiassa keskustelutukeen liittyvä.

Itä-Suomen yliopiston emeritusprofessori Pauli Niemelä on kommentoinut sosiaalityöntekijöiden lähes mahdotonta tehtävää kyetä tuottamaan toivottuja asiakastapaamisia resurssipulan ja jatkuvasti kasvavien vaatimusten äärellä (Talentia-lehti 2017). Aineiston tulokset tukivat Niemelän kantaa. Aineistosta välittyi aikuissosiaalityön sinänsä ystävällisenä koetun palvelun aikaresurssien puute. Sosiaalityöntekijä oli koettu vuorovaikutustilanteessa avuliaksi, mutta työntekijä ei ollut kyennyt tarjoamaan säännöllisiä jatkotapaamisia tai omannut aikaa ryhtyä tuottamaan asiakassuhteeseen ns. ”terapeuttista” dialogisuutta tai intensiivisempää henkilökohtaista avustamista, jota haastateltavista suurin osa vaikutti odottaneen.

”Toivoin et ois voinut puhua jollekin. Et ois vaan voinu puhuu sitä tilannetta auki. Siinä oli aluks tosi pihalla kaikesta”

Vankilasta vapautuvien sosiaalityöntekijöiden assosioimista keskustelutukeen on ilmennyt myös aikaisemmissa tutkimuksissa. Lind ja Nieminen tuovat ilmi tutkielmassaan: *”Voisitko hetken olla sosiaalityöntekijä etkä vain puhua rahasta”* vankिताustaisten aikuissosiaalityön asiakkaiden tarpeen aineettomaan keskustelutukeen aineellisen tuen ohella. Aineeton tuki voidaan ymmärtää huolenpidon perspektiivistä asiakasta yksilöllisesti ja yksilönä tukevana vuorovaikutuksena, jossa suhteessa omatyöntekijään vallitsee vastavuoroinen luottamussuhde ja mahdollisuus kiireettömään dialogiin (Lind & Nieminen 2020, 29).

Ahlgrenin ja Sinisalo-Katajiston tutkielmassa vankिताustaisten kohtaamisista sosiaalitoimen kanssa todetaan luottamussuhteen syntyvän helpommin sosiaalityöntekijään, joka kertoo myös itsestään jotain (Ahlgren & Sinisalo-Katajisto 2020, 53). Reflektiiviseen dialogiin kaivataan vastavuoroisuutta, jossa

sosiaalityöntekijä tuo itseään lähemmäs pelkän kuuntelemisen ja vastauksien tuottamisen sijaan.

Aineelliseen tuen yleisimpiä muotoja on Kelan perustoimeentulotuki. Edellistä hakiessa hakemus on mahdollista siirtää kuntaan täydentävän toimeentulotuen hakemiseksi. Hakemuksen kautta voi pyytää asiakastapaamista sosiaalityöntekijälle tai sosiaaliohjaajalle. Sosiaali- ja terveysministeriö linjaa: *“Kelalla on velvollisuus siirtää hakemus kuntaan, jos asiakas on esittänyt hakemuksissaan muita kuin perusosaan tai muihin perusmenoihin kuuluvia menoja. Lisäksi edellytetään, että asiakas on esittänyt pyynnön asian siirtämisestä toimeentulotukihakemuksen yhteydessä tai päätöksen saatuaan.”* (STM 2022).

Edellä mainittu käytäntö nousi haastatteluissa lukuisaan otteeseen pettymyksen kokemuksena tilanteesta, jossa haastateltava oli odottanut tapaavansa omaa sosiaalityöntekijää ennen “etuusruljanssiin joutumista”. Tuloksista kävi ilmi, ettei osalla haastateltavista ollut käsitystä, kuinka sosiaalityöntekijää olisi mahdollista tavata. Hämmennys sosiaalityöntekijän tavoittamisen tavoista nousi kohtalaisen toistuvaksi teemaksi.

”Sosiaalitoimen kans ei pysty edes asioimaan ilman et pyytää ensin Kelan apua”

”Vaik sä pistät ruksin, et haluun olla tekemisissä oman työntekijän kanssa, ni hyvin harvoin sieltä ollaan yhteydessä. Nykyään Kela on vähän niinku se sossu”

”Kai siinä joku kohta mistä pyytää, mut senki mä tajusin vasta jälkeinpäin”

5.2 Palveluiden pirstaleisuus, limittyneisyys ja vaikeasti hahmotettavuus

Haastateltavista suurin osa totesi eläneensä vankilasta vapautumisen hetkellä jo yli vuosikymmenen yhteiskunnan ulkopuolella ja joutuneet vapautuessaan opettelemaan autonomista asioiden hoitoa ensimmäistä kertaa. Suurimmalla

osalla haastateltavissa normiyhteiskunnan ulkopuolisuuden kokemus oli alkanut jo nuoruudessa. Puolet haastatelluista kertoivat aloittaneensa rikollisen toiminnan nuorena ja laitostuneensa jo alaikäisinä. Laitoksissa ”paperiasioissa” oli aina annettu tukea, jonka johdosta niitä ei ollut totuttu hoitamaan yksin.

Palvelujärjestelmän navigoiminen ilman keskitetympää henkilökohtaista apua koettiin vaikeaksi ja osin desistanssia hankaloittavaksi. Syiksi edelliseen koettiin voimavarojen riittämättömyys tilanteessa, jossa samanaikaisesti käytiin läpi rikoksista irrottautumisen henkisesti raskasta prosessia.

” Siin on se kaikki muu mitä sä käyt läpi. Ennenku sä oot joutunu vankilaan sä oot ollu pääsääntöisesti sen 20-30 vuotta kateissa. Kyl siin enemmän apuu tarvii ku pankkiturvattunukset.”

” Se et täytyy käydä monella eri luukulla ihan pihalla, et miten systeemi toimii”

Palvelujärjestelmän kokonaisuus koettiin hankalaksi hahmottaa, etenkin ADHD-diagnoosin omaavien haastateltujen taholta. Viidestä haastatellusta diagnoosi oli annettu kahdelle. ADHD on tutkimusten valossa vankien keskuudessa 5-10 kertaa yleisempi kuin väestössä keskimäärin. Nuorisovangeilla ADHD:n esiintyvyys on 30,1 % ja aikuisilla vangeilla 26,2 % (Käypä hoito 2017).

E erityisen hämmentäväksi koettiin Kelan ja kunnan palveluiden limittyneisyys, lukuun ottamatta TE-toimiston, sosiaalitoimen ja asiakkaan kolmikantayhteistyötä aktivointisuunnitelman äärellä. Suunnitelman myötä tarjottu kuntouttava työtoiminta koettiin hyödylliseksi avuksi niiden haastateltavien mielestä, jotka olivat kyseiseen toimintaan osallistuneet. Aktivointisuunnitelmaan osallistumista oli helpottanut se, että TE-toimiston sekä sosiaalitoimen suunnasta oli otettu yhteyttä asiakkaaseen jo kuukautta ennen tapaamista. Tällöin suunnitelman tekemiseen oli ehditty orientoitua eikä se ollut vaatinut erillisten hakemusten laatimista.

“Tapasin sen sosiaalityöntekijän ja työkkärin työntekijän samassa. Pääsin sellaiseen työtoimintaan. Se oli kyllä todella hyvä juttu ja hyödyllinen”

Aineistossa nousi vankilasta vapautumisen yhteydessä koettu stressi asioiden "kuntoon järjestämisestä". Etuuksien hakeminen sähköisesti koettiin haastavaksi mm. puuttuvien älylaitteiden ja pankkitunnusten johdosta. Samassa yhteydessä nostettiin uudestaan pettymystä siitä, ettei omatyöntekijää ollut mahdollista tavata ennen etuuksien ensimmäistä "hakukierrosta".

"Jos sä haet tätä ja se ei kuulu perustoimeentulotuen piiriin niin se ohjataan automaattisesti fattaan. Ehkä se ohjataan, mut sun pitää silti osaa erikseen hakee sitä sieltä kunnan sähkösest järjestelmästä, koska siit ei automaattisesti tuu ilmoitusta. Ku täl porukal puolel ei oo ees älypuhelimia tai netti ei toimin ni miten sä ees saat kontaktin siihen omaan sosiaalityöntekijään? Ku niil kaikist heikommil semmonen pitäis kuitenkin olla."

Tuloksista hahmottui, että vapautuvan vangin oma kyky hakeutua palveluiden piiriin tai hakea etuuksia ratkaisivat pitkälle tuen saamista ja palveluihin kiinnittymistä. Ne, jotka osasivat hakea apua, sitä saivat, ja ne, jotka hämmentyivät palvelujärjestelmän äärellä, saattoivat jäädä ns. "tyhjän päälle" vetäytyttyään hakemuksien tekemisestä kesken palveluprosessin.

Aineistoa havainnoidessa huolenaiheeksi nousi mahdollisen uusintarikollisuuden riski, mikäli etuuksia, kuten lakisääteistä toimeentulotukea ei osata hakea, ja kykenemättömyyden toimia palvelujärjestelmässä vuoksi jäädään taloudelliseen ahdinkoon. Palvelujärjestelmä kuvailtiin yhden haastateltavan toimesta rankaisevaksi ja jopa "selättäväksi".

"Yhteiskunta kun saa ihmisen tonttiin, eli selätettyä, niin se ei tuota päästä sitä pois, et se tekee sen kyllä mahdollisimman vaikeaks"

"Tuntuu siltä, että tuota, asioista oikein tehdään hankalia, että juu, kyllähän rikoksesta rangaista täytyy, mutta kun sä olet jo sovittanu sen rikoksen, niin jos siinä vaiheessa on kovin hankalaa, niin jää aika monelta se vuori nousematta"

Vankilasta vapautuessa ei entiselle vangille automaationa määrätä omaa sosiaalityöntekijää. Vankिताustainen ei siis jatkumona vankilan palveluista saa

erityistä tukea asiointiinsa, ellei jo vankeusaikana ole onnistunut kiinnittymään suunnitelmalliseen sosiaalityöhön. Rangaistusajan suunnitelman osana tehtyä vapautumisajan suunnitelmaa ei koettu relevantiksi avuksi. Vain kaksi haastatelluista kertoi olleensa mukana sellaisen laatimisessa ja suunnitelman laadun kuvailtiin riippuvan vahvasti vankilan käytänteistä.

” En kyl muista et mitään vapaudenajan suunnitelmaa ois ees tehty. Se ransu sulle tehdään, mut sekin riippuu paljo siitä vankilasta et onko se nyt niin avuks”

Mikäli vankilassa ei hahmotettu jatkotuen tarvetta tai annettu sen hakemiseen tarkempaa ohjeistusta, vapautuvat vangit eivät välttämättä olleet tietoisia Kelan ja sosiaalitoimen limittyneisyydestä. Palveluiden sirpaleisuus oli yllättänyt sekä aiheuttanut vastoinkäymisiä kaikilla paitsi yhdellä haastateltavista. Jokainen haastateltava puolsi vankilassa vapautumisen yhteydessä annetun sosiaalisen tuen määrän lisäämistä, jopa ainut haastateltavista, joka koki hallitsevansa etuusjärjestelmän käytänteet hyvin.

”Mä oon ollu hyvin tietonen mihin mä oon oikeutettu koska mä oon ollu sosiaalihuollon lapsi jo kakarana, ku mä oon asunut huostassa. Mä oon ottanu hyvis ajois jo vankilas yhteyden sosiaalityöntekijään tai pastoriin. Sosiaali vois käydä vaik vankeuden lopussa vankilassa ja tapaa vangin ja vankilan oman sossun kanssa. Et siin ois se pyhä kolminaisuus: se näkökulma sieltä, sit vangin näkökulma ja julkinen näkökulma”

”Apua saa, jos apua osaa hakee. Se riippuu todella paljon omasta kyvystä järjestellä asioitaan. Ite hoidin jo kaiken vankilan sisältä. Moni ei sano tätä, mut se apu mitä vankiloista saa, riippuu todella paljon vankilan henkilökunnasta ”.

5.3 Identiteettikysymys vapaudenajan asioinnissa

Henkistä irtautumista rikollisesta elämäntavasta on voitu tehdä jo vankeusaikana ja vapautuessa identiteetti on saattanut olla jo hyvin pitkälle irrottautunut rikollisesta.

"Oli ekaa kertaa elämässä sellainen olo, et onnistunu. Et ei elä pelkästään tätä hetkee, et on tulevaisuus, unelmia ja tavoitteita mihin pyrki".

"Siinä on todella paljon opeteltavaa, et oot ihan uus tyyppi, joka miettii ja ratkaisee asiat ihan uudella tavalla, et enää se tapa ei voi olla se vanha ja tuttu".

Aineiston perusteella pettymystä koettiin kohtaamisissa, joissa oltiin tulkitsevinaan rikolliseksi leimaamista. Tosin haastatelluista yhtä lukuun ottamatta kaikki kokivat leimautuneensa rikollisiksi jo nuoruudesta lähtien, jonka johdosta viranomaiskohtaukset saattoivat olla haasteellisia kokea neutraaleina, niiden laadusta riippumatta. Toivoa tulevaisuuteen uudessa rikoksettoman identiteetissä kuitenkin nähtiin.

"En mä oo koskaan yhteiskunnas ollutkaan. Myyny huumeita ja koittanu olla omavarainen. Nyt mietin eri lailla. Automaattisesti pää asennoitu et minkälaisen asunnon otan, minkä kokonen ja minkä hintanen ja tajusin et se voi olla mikä vaan, jos mä teen itse työtä"

Vapautuneet vangit kaipasivat viranomaisilta kyseenalaistamatonta tukea riippumatta rikostaustastaan. Desistanssiprosessia ylläpitävä yksilö ei enää toivonut tulla tulkituksi mahdollisena uusintarikollisena vaan tulevansa kohdatuksi jo rikoksensa sovittaneena yhteiskunnan jäsenenä.

"Sä koitat päästä osaksi yhteiskuntaan ja hoitaa hommat oikein, niin jos se viromainen kattoo sua vaan hiljaa - niinku pälyilee - ni se on, no turhaa. Mä mietin et puhuuko toi sille vanhalle rikolliselle vai puhuuks toi mulle, et mä en ollu varma tuomitsiko se mua uudestaan vai mitä".

Rikostaustaisen asiakkaan kohtaamisessa olisi hyvä ymmärtää, että rikosmyönteinen ajattelu on saattanut hiipua jo ns. ”viimeiseen reissuun” valmistautuessa. Partanen ja Huovinen nostavat tutkimuksessaan rikollisuudesta irrottautumisesta sen, että henkilökohtainen desistanssi on vapautuneista vangeista usealla alkanut jo viimeisen tuomion aikaan (Partanen & Huovinen 2021, 46).

Sampsonin ja Laubin käännekohtateorian esittämien desistanssiin vaadittavien käännekohtien (turning points) kannalta yhtenä mahdollisena käännekohtana voidaan nähdä vapautuvan vangin hyväksyminen rikoksettomaan yhteisöön usein ensimmäistä kertaa elämässään. Hirschin sosiaalisen kontrollin teoriaan nojaten taas yhteiskunnan osallisuus ja kuulumisen kokemus nähdään rikoskäyttäytymistä hillitsevinä emotionaalisina sekä institutionaalisina siteinä (Kivivuori ym. 2018, 171).

Edellisten teorioiden viesti välittyi myös aineistosta, jossa korostettiin itselle merkityksellisten siteiden (työ ja koulu) vaikutusta rikoskäyttäytymistä vähentävinä tekijöinä. Yhteiskunnan osallisena ei rikoskäyttäytymiselle nähty enää sijaa, ja tuore vanhemmuus toimi käännekohtana irrottautua vankilakierteestä.

”Mä en o tarvinu syytä vetää vaan syyn olla vetämättä. Koulu ja työ on sellainen. Ei ne sovi siihen elämään eikä niitä kaipaa”

”Mietin silloin, et jos tää ois se vika reissu. Jos vaik haluisin lähtee rakentaa sitä elämää lapsien kautta ja siihen ihan oikeesti sais apua”

6 Tutkimuksen arviointia

6.1 Eettisyys ja luotettavuus

Opinnäytetyössäni on noudatettu Tutkimuseettisen lautakunnan ohjeistusta hyvästä tieteellisestä käytännöstä. Toimintatapoina edellytetään rehellisyyttä, huolellisuutta sekä tarkkuutta tulosten tallentamisessa ja esittämisessä (Tenk 2019).

Tutkimuksen käynnistämiseksi konsultoin toimeksiantajani Helsingin kaupungin sosiaalitoimen johtavia sosiaalityöntekijöitä, joilta sain yhteystietoja kolmannen sektorin toimijoihin kartoittaakseni mahdollisia haasteltavia. Säätiöiltä tarjoutui mahdollisuus hakeutua rikostaustaisten vertaistuen piiriin esittelemään tutkimussuunnitelmaa ja tapaamaan potentiaalisia haastateltavia. Vierailin entisten vankien virkistäytymistilassa esittelemässä tutkimusta ja sen tavoitteita. Tutkimussuunnitelman esittelemisen jälkeen, kiinnostuneille annettiin mahdollisuus jättää yhteystietonsa. Tein kaksi vierailua vertaistuen piiriin kerätäkseni riittävän määrän haastateltavia. Tutkimukseen osallistumisen halukkuudesta varmojen kanssa sovittiin yksilöhaastatteluaika säätiön tiloihin.

Tutkimuksen aineiston keruu on toteutettu Helsingissä aikavälillä kesä-elokuu 2022. Haastateltujen osallistuminen perustui vapaaehtoisuuteen ja haastateltavien anonymiteettia suojeltiin läpi tutkimuksen. Yhtenä aineiston uskottavuutta varmistavana tekijänä valittiin tutkimusasetelma, jossa haastateltava ei haastattelun aikaan ollut sosiaalitoimen asiakkuudessa. Edellisen nähtiin mahdollistavan vapaampaa reflektiota sosiaalitoimeen liittyvien kokemusten äärellä. Jokainen haastatelluista oli kuitenkin asioinut aikuissosiaalityön asiakkuudessa vapautumisen hetkellä ja sitä seuraavana vuotena, mikä takasi kokemukseen perustuvat vastaukset.

Haastateltavien rikostausta sisälsi huumausainerikoksia, ryöstöjä, väkivaltarikoksia, petoksia sekä tapon. Kaikki haastateltavat olivat kuitenkin haastattelun hetkellä eläneet rikoksetonta elämää vähintään kuusi vuotta, jonka myötä desistanssi nähtiin ylläpidetyksi.

Jokainen toteutunut haastattelu nauhoitettiin ja nauhoituksen alussa haastateltavalle kerrattiin tutkimuksen aihe, muistutettiin haastattelun anonymiteetistä, selitettiin haastattelun kulku sekä äänitetyn aineiston käyttömuoto. Lisäksi kerrottiin, että nauhoitus hävitetään tutkimuksen valmistumisen jälkeen ja kerrattiin se, ettei kukaan haastateltava olisi tunnistettavissa missään tutkimusprosessin vaiheessa.

Osa haastateltavista ilmaisi omalla nimellä esiintymisen mieluisaksi vaihtoehtoksi, mutta yhdenvertaisuuden ylläpitämiseksi jokaisen haastateltavan anonymiteettiä suojeltiin yhtäläisesti. Tunnistamattomuuden suojaaminen sisälsi ratkaisun olla julkaisematta säätiön ja virkistäytymistilan nimeä, jossa haastattelut tehtiin. Haastattelun lopussa varmistettiin toistamiseen suullisesti lupa käyttää haastattelumateriaalia tutkimuksessa sekä muistutettiin sitaattien käytöstä tutkimusraportissa.

Nauhoitteet säilytettiin kahdella tietokoneella opinnäytetyön tekijän toimesta, eikä aineistoa esitelty kenellekään. Koko aineisto tullaan hävittämään heti opinnäytetyön valmistuttua.

Tutkimuksen luotettavuus perustuu osin ajatukseen avoimesta ja yksityiskohtaisesta tutkimuksen etenemisen kuvaamisesta. Opinnäytetyössä kerrotaan tutkimuksen eteneminen, yhteistyökumppanit, haastateltavien määrä sekä haastattelujen toteutus. Opinnäytetyöhön on liitetty haastattelun runko, sekä hahmotelma aineiston analyysin luokitteluvaiheen etenemisestä. Haastatteluja avataan sitaatein, niin tutkimustulosten raportoinnissa, kuin luokittelun etenemistä kuvaavassa liitteessä. Äänitteiden litterointi on tehty sanatarkkaan ja sitaatit noudattavat litteroinnin tarkkuutta. Haastateltavien vahva vertaiskokemus vankilasta vapautuvan tarpeista tukee tutkimustulosten uskottavuutta.

6.2 Oma ammatillinen kasvu

Ammatillinen oppimiseni kehittyi opinnäytetyötä tehdessä kognitiivisesti teoreettiseen viitekehykseen paneutumisen myötä sekä yleisten sosionomin

kompetenssien vahvempana sisäistymisenä. Opinnäytetyöni aihepiirin käsitellessä yhteiskunnalliselta asemaltaan haavoittuvien yksilöiden osallisuutta, koen syventäneeni kykyäni tunnistaa huono-osaisuutta tuottavia rakenteita

Koin opinnäytetyön aihepiirin ja sekä haastateltavien narratiivien tarkastelemisen kehittävän kriittistä tarkastelukykyä sekä kompetenssia käsitellä arvoristiriitoja sisältäviä tilanteita. Syvemmillä ammattieettisellä tasolla uskon opinnäytetyön prosessin vahvistaneen jo aiemmin kantamaani näkemystä sosiaalityön velvollisuudesta asettua heikoimman puolelle.

Opinnäytetyön laatiminen opetti ammatillisten kompetenssien syventymisen lisäksi tutkimusprosessin aikataulutusta, etenemistä sekä osa-alueiden hahmottamista. Aineiston keruu opetti laadullisen tutkimustyön haastattelutekniikkaa sekä konkretisoi litteroinnin funktiota keskustelun merkityksien ja tutkimustulosten avaajana.

Opinnäytetyössäni vuorovaikutuksellinen haastattelutekniikka oli tärkeässä asemassa. Koin haastattelutilanteiden vahvistaneen myös aikuissosiaalityössä vaaditun vuorovaikutuksellisuuden sisäistymistä. Haastattelun dynamiikka muistutti osin sosiaalialan työssäni hyödyntämäni dialogisen vuorovaikutuksen menetelmää, jossa työntekijän ja asiakkaan dialogin vastavuoroisuutta tietoisesti vaalitaan. Tutkimustyössä haastateltavat kuitenkin toimivat oman elämänsä asiantuntijoina ja tutkijan paikka pysyy kirjaajana ja havainnoitsijana. Toisin kun asiakastyössä, haastattelutilanteessa ei pyritä suoranaisesti tuottamaan tukea, vaan vastaanottamaan tietoa neutraalissa roolissa. Yhdistävänä tekijänä tunnistin kuitenkin aktiivisen kuuntelemisen sekä haastateltavan tuottaman narratiivin kunnioittamisen tärkeyden.

Rikostaustaisten yksilöiden kokemuksia hahmottaessa, on olennaista tiedostaa ryhmän lukuisat yhteiskunnasta syrjäytymisen - sekä leimautumisen kokemukset. Edellinen pätee asiakasryhmän kanssa työskentelyyn myös aikuissosiaalityön piirissä. Asenteet viranomaisiin saattavat sisältää suuriakin epävarmuuksia, joiden tiedostaminen syventyi tutkimusprosessin aikana.

Haastatteluissa tuntui muodostuvan selkeä kaari, joka lähti liikkeelle haastateltavien varautuneesta suhtautumisesta niin haastattelijaa, kuin tutkimuksen teemoja kohtaan. Haastateltavat kyselivät yksityiskohtaisesti tutkimuksen tavoitteista ja motiiveista. Haastattelut lähtivät vuorovaikutuksellisesti käyntiin, vasta kun jännitykseni kokemattomana haastattelijana hälveni ja kykenin kohtaamaan haastateltavan aidosti. Huomasin haastateltavien rentoutuvan keskusteluun sen myötä, kuin siihen itse ensin kykenin. Vastaavanlaisia vuorovaikutustilanteita saattaa tulla vastaan myös aikuissosiaalityön piirissä, etenkin asiakassuhteen alkuvaiheessa, jolloin molemminpuolista luottamusta ei vielä ole kyetty rakentamaan. Edellisen johdosta koin haastattelujen tuomat kohtaamiset myös vankitaustaisten sosiaalityöhön valmistavana ammatillisena oppimiskokemuksena.

Diskurssin konstruktivisuus - joka sosiaalityön dialogisuuteen perustuvissa teoreettisissa pohjissakin korostuu - nousi merkitykseen myös teemahaastattelua toteuttaessa. Keskustelu syttyi ja syventyi tilanteissa, jossa keskustelua ei liiemmin kontrolloitu ja haastateltava sai vapaasti tuottaa narratiiviaan.

Hännisen ja Poikelan: " Toimintalähtöinen, dialoginen ja kohtaava vuorovaikutus"- artikkelissa (Törrönen ym. 2016, 254) painotetaan onnistuneen vuorovaikutuksen merkitystä auttamistavoitteessa. Mikäli onnistunutta vuorovaikutusta ei saavuteta, saatetaan menettää asiakkaan luottamus ja sitä myöten koko asiakkuus. Opinnäytetyön laatiminen vahvisti näkemystäni sosiaalityöstä yhdenvertaisuuteen nojaavana ihmisoikeustyönä. Aineistoa kerätessä aikaisempi käsitykseni yhteiskunnan eriarvoisuudesta syventyi entisestään. Erityisesti ylisukupolviset ja yhteiskuntaluokkasidonnaiset sosiaalisen eriarvoisuuden muodot hahmottuivat entistä selkeämmin vankitaustaisten tarinoihin paneutuessa.

7 Johtopäätökset ja pohdinta

Tämä opinnäytetyö pyrki hahmottamaan minkälaista tukea vankilasta vapautuvat sosiaalitoimelta kaipaavat henkilökohtaisen desistanssin prosessin tueksi. Tiedon tuottajina toimivat rikollisesta elämäntavasta irrottautuneet entiset vangit, joiden haastattelut sekä opinnäytetyössä esitelty teoreettinen viitekehys muodostivat opinnäytetyön aineiston ja tietopohjan. Tutkimuskysymys painottui nimenomaan aikuissosiaalityöltä toivottuun tukeen. Lisäksi pyrittiin hahmottamaan desistanssin prosessille olennaisia motivaatioon - ja identiteettiin liittyviä kysymyksiä.

Teemahaastattelut toteutettiin viitenä yksilöhaastatteluna. Haastateltavat eivät olleet aineiston keruun aikaan aikuissosiaalityön asiakkaita, mikä nähtiin tutkimuksen luotettavuutta parantavana seikkana. Edellinen asetelma mahdollisti vapaan ilmapiirin reflektoida aiempaa sosiaalitoimen kanssa asiointia. Jokainen haastateltava oli asioinut sosiaalitoimen kanssa muutaman kuukauden sisällä vankilasta vapauduttuaan sekä suorittanut ennen vapautumistaan joko pitkän tuomion tai vankilakierteen. Edellisen lähtökohdan nähtiin tukevan tutkimuksen tavoitetta hahmottaa yhteiskuntaan integroitumisen haasteita nimenomaan yhteiskunnasta syrjäytyneen perspektiivistä.

Haastatteluiden aikaan kesällä 2022 jokainen haastatelluista oli elänyt vuosia rikoksetonta arkea, jonka johdosta desistanssi määriteltiin ylläpidetyksi. Tuomioita haastateltavilla oli törkeistä huumausainerikoksista, petoksista, varkauksista, väkivaltarikoksista sekä taposta.

Tutkimuksen keskeisin tulos puolsi vankilasta vapautuneiden tarvetta intensiiviseen sosiaalitoimen omatyöntekijän tukeen alkuvapauden aikana. Palveluohjauksen lisäksi omatyöntekijältä kaivattiin luottamuksellista keskustelutukea, kumppanuutta sekä yhteistyötä vapaudenajan alkuvaiheeseen sekä yhteiskuntaan integroitumiseen.

Omatyöntekijän intensiivisen ja ”rinnalla kulkevan” tuen ei kuitenkaan oletettu jatkuvan vuosia, vaan sitä toivottiin nimenomaan vankeuden ja vapauden

nivelvaiheeseen sekä alkuvapauteen. Oman sosiaalityöntekijän toiveen yhteydessä korostettiin omatyöntekijän tavoittamisen ja saamisen hankaluutta; joko omatyöntekijää ei ollut osattu hakea, tai jätettyihin yhteydenottopyyntöihin ei ollut saatu vastauksia. Palvelukokemukset yksittäisten sosiaalityöntekijöiden kanssa koettiin pääsääntöisesti ystävällisiksi, tosin kiireisiksi.

Lievä ristiriita haastateltujen kokemuksissa nousi siinä, että vaikka spesifiä tukea kaivattiin nimenomaan vanki- ja rikostaustan tuomien vaikeuksien ymmärtämiseen, mahdollisena rikoksen uusijana kohdatuksi tulemista ei toivottu. Keskustelutuen toivottiin keskittyvän yhteiskuntaan integroitumisen reaaliaikaisiin haasteisiin ilman rikostaustan käsittelyä.

Vankilasta vapautuvan rangaistuslaitoksen ulkopuoliseen arkeen valmistautuminen vaatii tyypillisesti vankilan, kunnan, TE-palvelujen, Kelan ja järjestöjen (esim. asumisen tukea tarjoavat tahot) sekä kolmannen sektorin yhteistyötä. Edellinen vaatii organisoinnissaan huomattavan paljon vankilan työntekijältä (Leppo 2018, 26). Vankiloiden väliset käytännöt erosivat haastateltujen mukaan toisistaan avun organisoimisen suhteen. Erot ilmenivät muun muassa vankeusajan suunnitelmiin liitettävän vapaudenajan suunnitelman vaihtelevissa laaduissa, sekä siinä, oliko vapaudenajan suunnitelmaan ylipäänsä syvennytty rangaistusajan suunnitelman yhteydessä. Aineistosta jäi osin epäselväksi vankiloissa tarjottujen liittämistoimien määrä ja laatu. Välittyi kuva vankiloiden välisten käytänteiden suuristakin eroavaisuuksista vapautuvan vangin jatkotuen organisoimisessa.

Vankilasta vapautuessa entinen vanki joutuu uudenlaista itsenäisyyttä vaativan tilanteen äärelle. Riippuen vangin omasta toimintakyvystä sekä vankeusaikana tarjotun tuen laadusta, vangit aloittavat siviilielämään hyvin vaihtelevin sosiaalisin resurssein. Huovisen & Partasen tutkimuksessa on todettu heikon vankeusajan suunnittelun mahdollisesti kustautuvan myöhäisemmässä vaiheessa (Huovinen & Partanen 2021, 49). Edellinen välittyi haastateltavien kertomuksina hämmentymisestä sekä kyvyttömyyden kokemuksista Kelan - ja sosiaalitoimen palveluihin hakeutumisen äärellä.

Haastatteluiden pohjalta syntyi käsitys siitä, että vapaudenajan sosiaalipalveluiden tulisi olla vangin tiedossa viimeistään vankeuden ja vapauden nivelvaiheessa, jotta vapautumisen hetki tuntuisi hallittavammalta, eikä kynnyks palata rikolliseen elämäntapaan madaltuisi. Mahdolliset omatyöntekijän ensikäynnit vankilassa vapautumisen aikoihin, loisivat vapautuvalle vangille turvaa, niin hankalaksi koetun sirpaleisen tukijärjestelmän äärellä, kuin henkisenä tukena desistanssin ylläpitämisen ensiaskeleissa. Olennaiseksi jatkokysymykseksi nousi sosiaalitoimen ja vankilan organisoidun yhteistyön hahmottaminen ja kehittäminen.

Sosiaalitoimen omatyöntekijältä kaivattiin dialogista kohtaamista ja asiakastapaamisten toivottiin toteutuvan kasvotusten. Haastatteluissa nousi pettymys menneistä leimautumisen kokemuksista viranomaistapaamisissa. Leimautuminen rikolliseksi koettiin yhteiskuntaan integroitumista hankaloittavana, koska oma, desistanssia ylläpitävän identiteettikokemus, ei ollut kohdannut ulkopuolista perspektiiviä. Aineistoa havainnoiden voidaan todeta tarpeen tulla nähdyksi samansuuntaisesti oman ajankohtaisen identiteettikokemuksen kanssa olevan suuri. Edellinen tulisi ottaa huomioon myös sosiaalitoimen vankitaustaisten asiakkaiden tapaamisissa.

Leimautuminen näyttäytyi kuitenkin kaksijakoisena tunteena; leimaamista oli tulkittu yksittäisistä viranomaiskohtaamisista, toisaalta asiasta kertomisen yhteydessä nostettiin sen mahdollisuus, että kokemus saattoi olla "vain oma tunne". Edellä mainitun kontekstin sekä sisäisen kokemuksen vuorovaikutus tukee leimautumisteorian ajatusta leimautumisen muodostumisesta ympäristön asenteiden ja yksilön identiteettikokemuksen yhteistyönä (Kekki 2012, 22). Aineistosta nousi vapautuvan vangin osittainen epävarmuus roolistaan yhteiskunnassa; viranomaisten katseesta saatettiin peilata vastausta siihen mikä itselle oikeutettu positio yhteiskunnassa oli.

Desistanssin prosessi koettiin poikkeuksetta motivoituneenakin vaikeaksi. Onnistumista vaikeuttivat monet tekijät, kuten rikollisuus jo vuosia elettyinä ja koettuna elämäntapana. Desistanssin ylläpitämiseen kaivattiin ympäristön tukea ja mahdollisuutta osallisuuden tunteeseen. Ulkopuolisina ns. "teknisinä"

häiriötekijöinä desistanssin ylläpitämiselle haastatellut kokivat palvelujärjestelmän ns. "monen luukun"- käytännön. Huomionarvoista oli se, ettei sosiaalitoimea yhdessäkään puheenvuorossa käsitelty ilman mainintaa Kelasta. Kunnan sosiaalitoimen ja Kelan palveluiden limittyneisyys nousi jokaisessa haastattelussa hankalaksi kuvattuna sekä koettuna. Jokainen haastateltu koki palvelujärjestelmän rakenteet sekavina.

Kaksi haastatelluista kertoi jättäneensä hakematta etuuksia - silloinkin kun niihin oli ollut oikeutus - itselleen liian vaativaksi koetun palvelujärjestelmän vuoksi. Hankalassa tilanteessa koettiin tarvetta selkeästi hahmotettavaan palvelujärjestelmään ja yksilöidympään tukeen, jottei luisuminen rikoksiin tuntuisi helpommalta vaihtoehdolta, kuin rikoksettoman elämän ylläpitäminen.

Tuloksiin nojaten voidaan vapautuvan rikollisen erityinen tuki vapautumisen alkuvaiheessa nähdä desistanssin mahdollistumisen kannalta olennaisena, etenkin tilanteessa, jossa vankitaustainen sitä itse toivoo ja on siihen motivoitunut. Aikuissosiaalityön erityisen tuen tarpeen määrittelyn edellytyksenä nähdään kuitenkin moninaisten sosiaalisten ongelmien omaaminen, eikä erityinen tukikaan automaationa tarjoa toistuvia asiakastapaamisia tai intensiivistä rinnalla kulkemista. Mikäli vapautunut vanki ei tunnusta omia päihde- ja mielenterveysongelmiaan tai ilmaise esimerkiksi asunnottomuuden riskiä hakemuksessaan, ei hänelle automaationa ole tarjolla sitä suunnitelmallista ja toistuvaa tukea, mitä haastateltavat olivat kokeneet tarvitseensa.

Tilanteessa, jossa vaihtoehtoina on entisen rikollisen kiinnittyminen yhteiskuntaan tai yhteiskunnan rakenteista ulossulkeminen, näyttäytyy väliaikainen "ylitukeminenkin" perustellulta. Vankitaustaisen asiakkaan toimintakyky ei aina kohtaa palvelujärjestelmän hahmottamisen vaatimusta eikä asiakas edellisen johdosta kykene automaationa navigoimaan palvelujärjestelmässä itsenäisesti. Erityinen vapautuvan vangin rinnalla kulkeva tuki näyttäytyy edellisen johdosta kannattavana sekä asiakkaan henkilökohtaisen desistanssin onnistumisen, kuin yhteiskunnan resurssien kannalta.

Leimautumisteorian mukaan leimaamisen ja leimautumisen itseään toteuttava dynamiikka saattaa aiheuttaa sen, että torjuttu yksilö alkaa sisäistämään yhteiskunnan ulkopuoliset arvot ominaan. Sosiaalinen torjunta saattaa pahimmillaan vahvistaa yksilöltä odotettua poikkeavaa käyttäytymistä ja edesauttaa desistanssiin pyrkivän vangin paluuta rikollisuuteen (Kivivuori ym. 2018, 182).

Sosiaalitoimen perspektiivistä vapautuvien vankien yhteiskuntaan liittämistä voi leimaamisen välttämisen lisäksi edistää Hirschin (1969) ajatuksella desistanssia edistävästä sidevaikutuksista tarjoamalla vankilasta vapautuneelle institutionaalisia kiinnikkeitä, kuten kuntoutusta ja työllistymisen tukea.

Itsekontrollin riippuessa myös yksilön neuropsykiatrisista lähtökohdista, kuten impulssikontrollista, toiminnanohjauksesta sekä yksilöllisestä kyvystä säädellä tunteita, lienee syytä myös pohtia vankipopulaatiossa vahvasti korostuneen ja mahdollisesti hoitamattoman ADHD:n vaikutuksia uusintarikollisuuden määrään.

Opinnäytetyön yhtenä tarkoituksena oli luoda ymmärrystä desistanssin kokonaisvaltaisista haasteista ja vaatimuksista - niin yksilön tunnetasolla, kuin suhteessa yhteiskuntaan ja erityisesti sosiaalitoimeen. Aineiston analyysin myötä voidaan todeta, että tutkimuskysymyksiin saatiin vastauksia. Entisten rikollisten alentuneen toimintakyvyn sekä kokemattomuuden operoida normiarjessa myötä välittyi, ettei pelkkä yksilön tahto rikoksettomaan elämään riitä, vaan yhteiskunnalta tarvitaan lisäapua, ideaalisti luottamussuhdetta nauttivan omatyöntekijän kautta.

Käsite ”advocacy” on voimaantumisen lähikäsite, jota käytetään sosiaalityön teoreettisissa keskusteluissa kuvaamaan yksilön tai yhteisön asian ajamista” (Adams ym. 2009, 180). Yksilö saattaa tietystä elämänvaiheesta kaivata intensiivisempää tukea, rinnalla kulkemista ja puolestapuhujaa altavastaajan asemasta nousemiseksi. Aineistoa tulkiten, välittyi vankitaustaisten toive aikuissosiaalityön advocacy-tyyppisestä liittolaisuudesta, jossa sosiaalityöntekijä kohtaa vankitaustaisen tukijan ja ”asianajajan” roolissa. Edellinen tulos kohtaa tutkielmassa aiemmin esitellyn kriminologian professori

Fergus McNeillin näkemyksen sosiaalityöntekijästä vankitaustaisen liittolaisena ja ”puolustajana”.

Desistanssin ylläpitämisen suurin vastuu nojaa kiistatta rikollisuudesta irrottautuvan yksilön omilla harteilla. Sosiaalityön mahdollisuudet auttaa koettiin kuitenkin merkittäviksi. Ajatus omasta sosiaalityöntekijästä näyttäytyi tietynlaisena vastavoimana muuten kasvottomaksi ja ”selättäväksi” koetulle palvelujärjestelmälle. Se mahdollistavatko kuntien resurssit vankitaustaisten asiakkaiden kategorista ja intensiivistä henkilökohtaista avustamista, onkin eri kysymys. Tutkimustulokset kiistatta kuitenkin ilmaisivat, että kunnan sosiaalityöntekijälle kohdistetut odotukset sisältävät palveluohjauksen lisäksi merkityksenantoja ja toiveita luottamuksellisesta kumppanuudesta. Aineellisten etuuskien tärkeyttä ei vähätelty, ne lähinnä koettiin standardipalveluina desistanssiin erittäin tärkeänä koetun henkisen tuen rinnalla.

Jatkokysymykseksi nousee, pystyttäisiinkö aikuissosiaalityön resursseilla tuottamaan alkuvapautteen sen verran tiivistä tukea, että toistuviin asiakastapaamisiin ja vapautuvan vangin intensiivisempään rinnalla kulkemiseen mahdollistuisi aikaa. Resurssikysymyksenä edellistä kysymystä voi heijastella vankeusrangaistuksien täytäntöönpanon vuosittaisiin kustannuksiin, jotka vuonna 2021 olivat Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätöksen mukaan 221 061 000 miljoonaa euroa. Ainoastaan yksittäisen rikollisen rikosseuraamuksen täytäntöönpanon kustannus oli 78 700 tuhatta euroa (Rikosseuraamuslaitos 2022). Ottaen huomioon, että tilastollisesti vangeista suuri osa on uusintarikollisia, voidaan uusintarikollisuuden vuosittaiset kulut olettaa mittaviksi myös tulevaisuudessa.

Vankilasta vapautuneiden liittämistoimia yhteiskunnan puolelta – ja yhteiskuntaan – voidaan ihmisoikeudellisen- ja kustannuspoliittisen näkökulman lisäksi tarkastella hyvinvointivaltion sijoituksena yhteiskuntarauhaan. Desistanssin suurin toteuttamis- ja ylläpitämisvastuu on kiistatta rikollisuudesta irrottautuvalla itsellään, sosiaalitoimen alkuvapauden rinnalla kulkeminen voi kuitenkin edesauttaa desistanssin vaativaa henkilökohtaista prosessia ja

palvella edellisen kautta myös laajempaa yhteiskunnallista uusintarikollisuuden vähentämisen tavoitetta.

Lähteet

Adams, R; Dominelli, L. & Payne, M. 2009. *Critical Practice in Social Work*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

ADHD:n yhteys rikollisuuteen. Käypä hoito -suositus 2017. Sami Leppämäki. Helsinki: Suomalainen lääkäriseura Duodecim. Viitattu 1.10.2022.
<https://www.kaypahoito.fi/nix00924>

Ahlgren, S. & Sinisalo-Katajisto, P. 2020. ”Mun tarina olis erinäkönen ja erilainen jos ois puututtu”. Vapautuneiden vankien kertomuksia kohtaamisista ja sosiaalityöstä elämänsä aikana. Maisteritutkielma. Valtiotieteellinen tiedekunta, sosiaalitieteiden laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto. Viitattu 8.10.2022
<https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/313404/Ahlgren%20Sosiaalityo.pdf?sequence=3&isAllowed=y>

Alhanen, K. 2007. *Käytännöt ja ajattelu Michel Foucault'n filosofiassa*. Väitöskirja. Teologinen tiedekunta, systemaattisen teologian laitos. Helsinki: Helsingin yliopisto.

Bandura, A. 1977. Self-efficacy: Toward a Unifying Theory of Behavioral Change. *Psychological Review* 84, 191–215. Viitattu 6.10.2022.
<https://psycnet.apa.org/doiLanding?doi=10.1037%2F0033-295X.84.2.191>

Bernburg, J. O. 2009. Labeling theory. Viitattu 11.10.2022.
https://www.researchgate.net/publication/226795096_Labeling_Theory

Doherty, E. 2005. Assessing an age-graded theory of informal social control: are there conditional effects of life events in the desistance process? Viitattu 25.10.2022.
https://www.researchgate.net/publication/33691629_Assessing_an_age-graded_theory_of_informal_social_control_are_there_conditional_effects_of_lif_e_events_in_the_desistance_process

Helkama, K.; Myllyniemi, R.; Liebkind, K.; Ruusuvuori, J.; Lönnqvist, J-E.; Hankonen, N.; Renvik, T. A.; Jasinskaja-Lahti, I. & Lipponen, J. 2020. *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Keuruu: Otava.

Helsingin kaupunki. Aikuissosiaalityö.

Viitattu 1.9.2022. <https://www.hel.fi/helsinki/fi/sosiaali-ja-terveyspalvelut/sosiaalinen-tuki-ja-toimeentulo/sosiaalityo/aikuissosiaalityo/>

Huovinen H-R & Huovinen M. Rikollisuudesta irrottautuminen – entisten vankien näkökulma. Opinnäytetyö ylempi AMK. 2021.

Myllärinen Anna-Riitta. 2011. Lainrikkajien elämänsisällön muutos ja sitä tukeva auttamistyö. Tampere: University of Tampere. Viitattu 15.10.2022.

Ife, J. 2012. Human rights and social work. Towards rights-based practice. Cambridge University press.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Tampere: Vastapaino.

Hirschi, T. 1969. Causes of delinquency. Key idea: Hirschi's Social Bond/Social Control Theory. Berkeley: University of California Press. Viitattu 6.10.2022.

https://www.sagepub.com/sites/default/files/upm-binaries/36812_5.pdf

Kekki, T. 2012. Taparikollisuuden kulttuuriset ja rakenteelliset ulottuvuudet

Huumeiden käyttäjien ja poliisin tulkinnat taparikollisuudesta. Sosiaalitieteiden laitos. Sosiologia. Helsinki: Helsingin Yliopisto.

Kohonen, I.; Kuula-Luumi, A. & Spoof, S-K. 2019. Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Helsinki: Tutkimuseettinen neuvottelukunta. Viitattu 18.10.2022.

[https://tenk.fi/sites/default/files/2021-](https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf)

[01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf](https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf)

Koltola, I. 2021. Rikollisuustilanne 2020: rikollisuuskehitys tilastojen ja tutkimusten valossa. Katsauksia 49/2021. Helsinki: Helsingin yliopisto, Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Saatavissa myös <https://helda.helsinki.fi/handle/10138/337259>

Kivivuori, J.; Aaltonen, M.; Näsi, M.; Suonpää, K. & Danielsson, P. 2018. Kriminologia: Rikollisuus ja kontrolli muuttuvassa yhteiskunnassa. Helsinki: Gaudeamus. Saatavissa myös <https://www.gaudeamus.fi/wp-content/uploads/2021/06/Kriminologia-sisallys.pdf>

Kriminaalihuollon tukisäätiö 2018. Miten edistää vankien työllistymistä. Viitattu 11.11.2022. <https://www.krits.fi/2018/05/miten-edistaa-vankien-tyollistymista/>.

Laki sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista. 22.9.2000/812. Annettu Helsingissä 22.9.2000. Saatavilla <https://finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2000/20000812>

Laki toimeentulosta. 30.12.1997/1412. Annettu Helsingissä 30.12.1997. Saatavilla <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1997/19971412>

Lampinen, A. 2022. Rikollinen elämäntapa – millainen on minuus ja maailmankuva rikollisen uran eri vaiheissa? Tieteessä tapahtuu 1/2022. Helsinki: Tieteessä tapahtuu. Viitattu 21.10.2022.

<https://www.tieteessatapahtuu.fi/numerot/1-2022/rikollinen-elamantapa-millainen-minuus-ja-maailmankuva-rikollisen-uran-eri-vaiheissa>

Leppo, A. (toim.). 2018. Vapautuvien asumisen tuki – käsikirja asumissosiaaliseen työhön. Helsinki: Kriminaalihuollon tukisäätiö. Viitattu 14.9.2022. www.krits.fi/wp-content/uploads/2018/05/1509-VAT_kaskirja_verkko_250118.pdf

Lind, K. & Nieminen, E. 2020. ”Voisitko olla hetken sosiaalityöntekijä eikä puhua pelkästään rahasta” – vankilasta vapautuneiden kokemuksia aikuissosiaalityön palveluista ja tuesta. Opinnäytetyö. Sosionomikoulutus. Vantaa: Laurea-ammattikorkeakoulu. Viitattu 27.9.2022.

www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/346062/Lind_Nieminen.pdf?sequence=5&isAllowed=y

Maruna, S. 2016. Desistance and restorative justice: it's now or never. Viitattu 7.10.2022.

https://www.researchgate.net/publication/312360635_Desistance_and_restorative_justice_it%27s_now_or_never

McNeill, F. & Maruna, S. 2007. Giving up and giving back: desistance, generativity and social work with offenders teoksessa McIvor, G. & Raynor, P. (toim.) Developments in social work with offenders. London: Jessica Kingsley Publishers.

Mäki-Tuuri, H. 2018. Käsityksiä väkivallattomasta elämästä. Pro gradu -tutkielma. Kasvatustieteiden ja psykologian osasto. Joensuu: Itä-Suomen yliopisto. Viitattu 28.9.2022.

https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/19293/urn_nbn_fi_uef-20180459.pdf?sequence=-1&isAllowed=y

Myllärinen A.R. 2011. Lainrikkajien elämänsisällön muutos ja sitä tukeva auttamistyö. Väitöskirja. Kasvatustieteiden yksikkö. Tampere: Tampere University Press. Viitattu 15.10.2022. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66846>

Mäki, J. 2016. Leimattuja, lainsuojattomia ja tulevaisuuden rakentajia. Tarinoita rikosseuraamustaustaisten asunnottomuudesta ja asumisesta. Rikosseuraamislaitoksen julkaisuja 1/2017. Viitattu 26.10.2022. https://www rikosseuraamus.fi/material/attachments/rise/julkaisut-risenjulkaisusarja/sHXtlJtbL/RISE_1_2017_Leimattuja_lainsuojattomia_ja_tulevaisuuden_rakentajia_WEB.pdf

Mäntysaari, M.; Pohjola, A. & Pösö, T. (toim.) 2009. Sosiaalityö ja teoria. Juva: PS-kustannus.

Niemelä, M. & Saari, J. 2013. Huono-osaisten hyvinvointi Suomessa. Teemakirja 10. Helsinki: Kelan tutkimusosasto. Saatavissa myös https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/40230/Huono-osaisten_hyvinvointi.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Partanen, H-R. & Huovinen, M. 2021. Rikollisuudesta irrottautuminen – entisten vankien näkökulma. Opinnäytetyö. Sosiaali- ja terveysalan ylempi ammattikorkeakoulututkinto. Sosionomi-YAMK. Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. Viitattu 1.10.2022. https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/508598/Huovinen_Minna%26Partanen_Hanna-Riikka.pdf?sequence=2

Piispa, M. & Lind, H. 2021. Taustalla rikos, edessä muutos: suositukset viranomaisten saumattomalle yhteistyölle rikostaustaisten yhteiskuntaan kiinnittymisessä. Oikeusministeriön julkaisuja, Mietintöjä ja lausuntoja 2021:3. Viitattu 15.10.2022. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/162849>

Rikosseuraamuslaitoksen tilinpäätös ja toimintakertomus vuodelta 2021. Rikosseuraamuslaitoksen monisteita 1/2022. Viitattu 2.11.2021. https://www rikosseuraamus.fi/material/collections/20220228151442/7XPhj0GkD/Rikosseuraalaitoksen_tilinpaaatos_ja_toimintakertomus_vuodelta2021.pdf

Rikosseuraamuslaitoksen tilastollinen vuosikirja 2021. Rikosseuraamuslaitos. Viitattu 25.9.2022.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/julkaisut/tilastollinenvuosikirja.html>

Rikosseuraamuslaitos 2019. Vankien määrä väheni edelleen, mutta rikoksen uusijoiden määrä kasvoi hieman vuonna 2018. Viitattu 29.10.2022.

<https://www.rikosseuraamus.fi/fi/index/ajankohtaista/tiedotteet/Tiedotteetjauutiset2019/vankienmaaravahenedelleenmuttarikoksenuusijoidenmaarakasvoihiemavuonna2018.html>

Sosiaalihuoltolaki 2014. 30.12.2014/1301.

Sosiaali- ja terveysministeriö 2022. Kuntouttava työtoiminta. Viitattu 10.10.2022:

<https://stm.fi/kuntouttava-tyotoiminta>

Tajfel, H. 1981. Human groups and social categories. Avoin yliopisto. Helsingin yliopisto. Viitattu 7.10.2022.

<https://www.avoin.helsinki.fi/oppimateriaalit/sosiaalipsykologia/tajfel.htm>

Talentia 2017. Arki, arvot ja etiikka. Sosiaalialan ammattilaisen eettiset ohjeet. Helsinki: Sosiaalialan korkeakoulutettujen ammattijärjestö Talentia ry. Viitattu 15.10.2022. <https://talentia.lukusali.fi/#/reader/a6cd4fa0-38d8-11ed-90c9-00155d64030a>

Talentia-lehti 2020. Erityisen tuen tarpeen arvioi sosiaalityöntekijä. Viitattu 11.10. 2022. <https://www.talentia-lehti.fi/erityisen-tuen-tarpeen-arvioi-sosiaalityontekija/>

Talentia-lehti 2017. Suojeletko asiakkaasi kasvoja? Viitattu 9.11.2022. <https://www.talentia-lehti.fi/suojeletko-asiakkaasi-kasvoja/>

Timonen, H. 2009. Omin sanoin. Elämän ja muutoksen tarinat vankilasta vapauteen. Väitöskirja. Kasvatustieteiden tiedekunta, Kasvatustiede ja aikuiskasvatustiede. Joensuu: Joensuun yliopisto. Viitattu 19.10.2022. https://erepo.uef.fi/bitstream/handle/123456789/8682/urn_isbn_978-952-219-221-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Toimeentulotuki 2022. Sosiaali- ja terveysministeriö. Viitattu 28.9.2022. <https://stm.fi/toimeentulotuki>

Tuomi, J & Sarajärvi, A. 2018. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Uudistettu laitos. Helsinki: Tammi.

Turner, J.C. & Reynolds, K. 2012. Self-categorization theory. London: Sage Publications Ltd. Viitattu 13.10.2022.

https://www.researchgate.net/publication/293162479_Self-categorization_theory

Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2020. Eettisen ennakoarvioinnin ohje.

Viitattu: 15.10.2022. https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf

Tutkimusmenetelmien verkkokäsikirja 2022. Haastattelut. Tampereen yliopiston tietoaarkisto. Viitattu 4.10.2022.

<https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/metelmaopetus/kvali/laadullisen-tutkimuksen-aineistot/haastattelut/>

Työelämäosallisuus 2022. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Viitattu 10.10.2022.

<https://thl.fi/fi/web/hyvinvoinnin-ja-terveyden-edistamisen-johtaminen/osallisuuden-edistaminen/tyoelamaosallisuus>

Törrönen M. (toim.) (2016). Vastavuoroinen sosiaalityö. Gaudeamus.

Vankeuslaki 23.9.2005/767. Annettu Helsingissä 23.9.2005. Saatavilla

<https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/2005/20050767>

YK:n ihmisoikeuksien yleismaailmallinen julistus. Hyväksytty YK:n yleiskokouksessa 10.12.1948. Saatavilla

<https://ihmisoikeusliitto.fi/ihmisoikeudet/ihmisoikeuksien-julistus/>

Liite 1. Teemahaastattelun runko

Pääteema 1. Aikuissosiaalityön tuelle asetetut toiveet

- Mitä tukea hait ja sait aikuissosiaalityöstä vankilasta vapautuessasi?
- Mitä tukea olit odottanut / toivonut saavasi sosiaalitoimelta?
ylläpitämiseen
- Minkälaista tukea vapautuva vanki mielestäsi tarvitsee sosiaalitoimelta desistanssin?

Pääteema 2. Tuen hakemisen prosessi

- Onnistuitko hakemaan niitä etuuksia ja palveluita, joita pyrit hakemaan?
- Tarvitsitko apua vapaudenajan etuuksien tai palveluiden hakemisessa?
- Saitko tarvitsemaasi apua palvelujärjestelmän sisällä?

Pääteema 3. Identiteetti - ja motivaatiokysymykset

- Koetko henkilökohtaisen desistanssin prosessisi vaikuttaneen kokemuksiisi viranomaistapaamisista?
- Kuinka uusi (rikollisuuden jättäneen) identiteettisi kohdattiin yhteiskunnan puolelta alkuvapauden asioiden osalta?

Liite 2. Luokittelun eteneminen

Desistanssia ylläpitävän vangin palvelutoive		
Sitaatti	Alaluokka	Pääluokka
"Toivoin et ois voinut puhua jollekin. Et ois vaan voinu puhuu sitä tilannetta auki. Siinä oli aluksi tosi pihalla kaikesta"	Palvelusysteemin kasvottomuus	Toive omatyöntekijästä
"En mä ees tavannut ketään sosiaalityöntekijää, kun ne hakemukset tehtiin sähköisesti enkä osannut siinä pyytää"		
"Kontakti. Kontakti on se tärkein. Et se heikoimmias asemas oleva kokee et häntä huomioidaan ja hänestä välitetään"		
"Halvemmaksiksi se yhteiskunnalle tulee et on se kontakti heti. Ihan sama terveysjutuissa esimerkiksi päihteiden käytössä"		
"Kai siinä joku kohta mistä pyytää, mut senki mä tajusin vasta jälkeempäin"		
"Vaik sä pistät ruksin et haluun olla tekemisissä oman työntekijän kanssa ni hyvin harvoin sieltä ollaan yhteydessä. Nykyään Kela on vähä niinku se sossu"		
"Ku täl porukalla ei puolella oo ees älypuhelimia. Et miten sä ees saat sen kontaktin omaan sosiaalityöntekijään. Kun kaikista heikoimmilla pitäis sellainen kuitenkin olla"		
"Siin on se kaikki muu mitä sä käyt läpi, ennenku sä oot joutunu vankilaan sä oot jo ollut pääsääntöisesti sen 20-30 vuotta"		

kateissa. Kyl siinä enemmän apua tarvii kun pankkiturvatusnukset”		
”Sosiaalitoimen kans ei pysty edes asioimaan ilman että pyytää ensin Kelan apua. Se et systeemi muuttui kelaan ei ole yhtään hyvä. Se omavastuuosuuskin vaihtelee ja täytyy itse muistaa”		

Sitaatti	Alaluokka	Pääluokka
<p>”Tuntuu siltä, että tuota asioista oikein tehdään hankalia, että juu kyllähän rikoksesta rangaista täytyy, mutta tuota, kun sä olet jo sovittanut sen rikoksen niin jos siinä vaiheessa on kovin hankalaa, niin saattaa jäädä aika monelta se vuori nousematta”</p>	<p>Tukijärjestelmän sirpaleisuuden asettamat haasteet</p>	<p>Sosiaalitoimen ja Kelan limittyneisyyden vaikeasti hahmotettavuus</p>
<p>”Apua saa, jos apua osaa hakee. Se riippuu todella paljon omasta kyvystä järjestellä asioitaan. Ite hoidin jo kaiken vankilan sisältä. Moni ei sano tätä, mut se apu mitä vankiloista saa, riippuu todella paljon vankilan henkilökunnasta”</p>		
<p>”Se et täytyy käydä monella eri luukulla ihan pihalla, et miten systeemi toimii”</p>		
<p>”Jos oot ollut istumassa koko elämäs ees taas niin ei se oo helppoa alottaa selvittää et mistä sitä apua saa. Ja nykyään ku on Kela ja sossu erikseen mistä pitäis osaa hakee, niin se voi jäädä kuule se hakeminen siihen”</p>		
<p>”Jos sä haet tätä ja se ei kuulu perustoimeentulotuen piiriin niin se ohjataan automaattisesti fattaan. Ehkä se ohjataan, mut sun pitää silti osaa erikseen hakee sitä sieltä kunnan sähkösest järjestelmästä koska siit ei automaattisesti tuu ilmoitusta. Ku täl porukal puolel ei oo ees älypuhelimia tai netti ei toimi.</p>		
<p>”Ennen sosiaali hoiti kaikki palvelut nykyään vaan jos kela siirtää sinne tai jos osaa ite hakee sosiaalityöntekijän tapaamista”</p>		

<p>”Mä oon ollu hyvin tietonen mihin oon oikeutettu koska mä oon ollu sosiaalihuollon lapsi jo kakarana, ku oon asunut huostassa. Mä oon ottanu hyvis ajois jo vankilas yhteyden sosiaalityöntekijään tai pastoriin”</p>		
<p>”Tuntuu siltä, että tuota asioista oikein tehdään hankalia. Että juu, kyllähän rikoksesta rangaista täytyy, mutta tuota, kun sä olet jo sovittanut rikoksen niin jos siinä vaiheessa on kovin hankalaa, niin jää aika monelta se vuori nousematta”</p>		

Sitaatti	Alaluokka	Pääluokka
<p>”Ylipäättänsä pitäis olla niin et ku sä lähet vapauteen ja järjestelee asioita niin niin se on hirvee projekti, kun on saanu asiat ensin tähän mallille niin lähtee siitä sitten korjaa”</p>	<p>Tarve intensiivisempään apuun vankeuden loppuvaiheessa</p>	<p>Toive sosiaalitoimen kumppanuudesta vankeuden ja vapauden nivelvaiheessa sekä alkuvapaudessa</p>
<p>”Ettei hätäisesti viime hetkessä koitettaisiin vaan vaik loppukuukausien aikana ees puol tuntia”</p>		
<p>”En kyl muista et mitään vapaudenajan suunnitelmaa ois ees tehty. ”Se ransu sulle tehdään mut sekin riippuu paljo siitä vankilasta et onko se nyt niin avuksi”</p>		
<p>”Et ees yksi yhteinen palaveri sossun kanssa vankilassa vaik se vanki ei ees haluis ottaa muuta apua vastaan kun sitä rahallist, niin sil ois ees tieto siitä mistä sitä apua sais, jos se vaikka päättäis et täl reissulla se haluis muuttaa elämänsä”</p>		
<p>”Tapasin sen sosiaalityöntekijän ja työkkärin työntekijän samassa. Pääsin sellaiseen työtoimintaan tosi nopee. Se oli kyllä todella hyvä juttu ja hyödyllinen”</p>		
<p>”Sosiaali vois käydä, vaikka vankeuden lopussa vankilassa ja tapaa vangin ja vankilan sossun kanssa. Et siin ois se pyhä kolminaisuus: se näkökulma sieltä, sit vangin näkökulma ja julkinen näkökulma”</p>		

Sitaatti	Alaluokka	Pääluokka
"Sä koitat päästä osaksi yhteiskuntaan ja hoitaa hommat oikein, niin jos se viranomainen kattoo sua vaan hiljaa - niinku pälyilee – ni se on, no turhaa. Mä mietin et puhuuko toi sille vanhalle rikolliselle vai puhuuko toi mulle, et mä en ollu varma tuomitsiko se mua uudestaan vai mitä"		
"Yhteiskunta kun saa ihmisen tonttiin eli selätettyä niin se ei tuota päästä sitä pois et se tekee sen kyllä mahdollisimman vaikeaksi"		
"Meinaan nyt pysyä vapaalla. En mee enää ikinä vankilaan se on varma. Mä pääsin röökistä eroon ja alkoholistakin!"		
"Mietin silloin et jos tää ois se vika reissu. Jos vaik haluisin lähtee rakentaa sitä elämää lapsien kautta ja siihen ihan oikeesti sais apua"	Rikollisen identiteetistä irrottautuminen	Halu ja pyrkimys yhteiskunnan osallisuuteen
"En mä oo koskaan yhteiskunnas ollutkaan. Myyny huumeita ja koittanut olla omavarainen. Nyt mietin eri lailla. Automaattisesti jo pää asennoitu et minkälaisen asunnon otan, minkä kokonen ja minkä hintanen ja tajusin et se voi olla mikä vaan jos mä teen ite työtä"		
"Nyt on ekaa kertaa elämässä sellanen olo et onnistunu. Et ei elä pelkästään tätä hetkeä, et on tulevaisuus ja unelmia ja tavoitteita mihin pyrkii"		

<p>”Mä en ole tarvinnut syytä vetää vaan syyn olla vetämättä. Koulu ja työ on sellainen. Ei ne sovi siihen elämään eikä niitä kaipaa”</p>		
<p>”Siinä on todella paljon opeteltavaa, et oot ihan uus tyyppi, joka miettii ja ratkaisee asiat ihan uudella tavalla, et enää se tapaa ei voi olla se vanha ja tuttu”</p>		
<p>AINEISTON YHDISTÄVÄ LUOKKA</p>		
<p>Omatyöntekijän henkisen tuen tarve vapauden alkuvaiheeseen sekä pirstaleisessa palvelujärjestelmässä navigoimiseen. Uuden rikoksettoman identiteetin tunnustetuksi tuleminen yhteiskunnan taholta.</p>		